

שערים

עבודת ה' ארצישראלית

גיליון 11 | סיוון תשפ"ב

4

חג השבועות ושתי הלחם
משמעותו של חג ארצישראלי

8

ר' הלל צייטלין בסקירת ספרים מסתורית

16

הרב יהושע שפירא משוחח
על ספר התניא

לזכרו של יהושפט-יחזקאל אמיתי
עלם חמודות וירא אלוקים
אוהב תורה ואהוב על כל רואיו

תוכן הגיליון

- 4 חג השבועות - חגה של תורת א"י | דבר מערכת
- 8 מחזה המסתורין הראשון של העברית החדשה | ר' הלל צייטלין הי"ד זצ"ל
- 13 פן ינחם העם | הרב ברוך אפרתי
- 16 מה שמשער בליבו | בעירה לה' - בעקבות ספר התניא
- 22 הביא את המלך לעינינו | מאיר טלר
- 26 עמוד השער | שער האמונה ויסוד החסידות | אופיר טביב

עיצוב: צבי בריגה

שערים

כתב עת לתורת ארץ ישראל
ועבודת ה' המיוחדת בדורנו

עורך: יוסי הלוי

Yosef154@gmail.com

יו"ל ע"י ישיבת רועה ישראל - יצהר

רוצה לקבל את 'שערים'

בדוא"ל או בוואטסאפ?

שלח כעת הודעה - 052-8308499

להצטרפות לקבוצה שקטה:

שבועות - חגה של עבודת ארץ ישראל

דבר מערכת

מה משמעות מנחת שתי הלחם?

מהו היתרון של עמל כפיים?

איך מתן תורה קשור לחג הביכורים?

על מנחת שתי הלחם המבטאת את שותפות האדם במעשה בראשית

מובהקת, ולשם כך נביא את דברי הגמרא (ברכות ח א): "גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים". האדם לא נברא לעולם מושלם בו הוא רק יושב בשלווה ופרנסתו מצויה לו תחת ראשו. אמנם מציאות זו נשמעת מפתה, אך זו מציאות בהמית שאין בה חיי יצירה והשתלמות. תחושת השייכות של האדם לה' ולעולם שברא, צריכה להוליד בו רצון גדול לפעול עם א-ל בכל רובדי החיים, להיות שותף במעשה הבריאה ולא להנות ולזכות בנהמא דכיסופא הבאה לו במתנת חנם. כאשר הרצון הזה כנה ובא מתוך התבוננות בגדולת ה', אין חשש שיויבל לתחושת "כחֵי וְעֵצֶם יְדִי עֲשֶׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה" אלא להפך, להבנה "כִּי הוּא הַנֶּתֶן לָךְ כָּח לַעֲשׂוֹת חֵיל"⁵.

5 "כי כל מה שידו מגעת, זוהי השלמות שהשפיעה ההשגחה הא-להית לתן לו כח לעשות חיל, כדי שיהי' בידו טובו. הכח המוסרי הזה יויבל את האדם אל רוממות מעלתו, כי ישתוקק ג"כ להשתלם בתורה בחכמה ובמעשים טובים, הכל כדי להיות נהנה מיגיעו, ולא יצטרך להיות מהניזונים בצדקה, ותדריכהו למעלות רמות יותר מההרגשה של יראת שמים המופשטת, שאף שתמריצוהו לאחוז בעבודה, אבל יוכל להסתפק כמה פעמים במיעוט השתדלות, ולצאת ידי חובותיו ברעיונות טובים וקדושים הממלאים לבבו. ובאמת עיקר נועם העוה"ב הוא ההנאה מיגיע כפו, שזוהי השלמות האמיתית והטובה השלמה שידועה באמתתה ליוצרה... ויש לנו לדעת שכיון שזאת המדה של נהנה מיגיע כפו, היא בהיותה מגעת לקץ גבולה, היא כוללת כל חמדת המעלות, ע"כ היא נכבדה מאד גם בהתחלתה. וראוי ליקר וכבוד הוא האיש שקנה מדה טובה זו לנפשו גם בהתחלתה הקטנות, לפרנס גופו ונפשות ביתו מעמל נפשו בצדק ומשרים. והמדה הזאת תרוממהו אל על לפי ערכה

תלויה ברצון בעליה והיא מקבלת אוכל מן המוכן לה, אך האדם טורח הוא כדי להשיג את לחמו.

לכאורה יש יתרון ומעלה בכך שפרנסתך מזומנת וכל מזונך מוגש לפניך כבן מלכים. אך מזון כזה הוא 'נהמא דכיסופא' ויש בו חסרון גדול - אין בו את השותפות של האדם במזונו.

כך כתב בעל השפת אמת על שתי הלחם (שפת אמת לשבועות תרל"ד, ד"ה 'דכ"ע בעצרת בעינן לכם', ההדגשות אינן במקור): "וענין שתי הלחם שיש לחם מן השמיים ומן הארץ. פירוש שהשם יתברך נתן להנבראים לחם מן הארץ שיקחו לעצמם מפעולתם 'דמאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי ביה'. אבל במדבר זכו בני ישראל לקבל לחם משמיים גם כן בזכותם וירד להם המן. אך מצינו כי מעלת ארץ ישראל גדולה מן המן. והוא שבארץ ישראל זכו לחבר ב' הלחם שאף שהיה על ידי פעולתם נתדבקו הם והארץ להקב"ה... ואז יש יתרון ללחם מן הארץ יותר".

בחג השבועות אנו מתעלים ממדרגת הבהמה התלויה באדונה בכל מעשיה למדרגת האדם היוצר, הפועל והשותף במעשה בראשית. מעלת האדם היא באכילת פרי עמלו "שיקחו לעצמם מפעולתם", כדברי השפת אמת. גם המן שירד לבני ישראל במדבר בה בזכותם, אך המעלה הגדולה היא בעבודת ארץ ישראל בה זוכים לחבר את הלחם הבא מן השמיים ואת הלחם הבא מן הארץ. מעלה גדולה יש לשותפות האדם במעשה בראשית. ניתן להקביל אותה לתכונה ארצישראלית

המרחק מתודעת המקדש הוליד בגלות צביון שונה לחג השבועות, שבאופן טבעי התמקד במתן תורה (ראה הערה 1)³. לכן, רבים חוגגים את חג השבועות כחג בעל משמעות שונה לגמרי מהתהליך של פסח וספירת העומר וללא קשר ישיר אליהם.

מהי המשמעות של חג השבועות כחותם את ספירת העומר המתחילה מיד לאחר הפסח? מה עלינו לקחת מחג זה בעקבות ההבנה הזו? את זאת עלינו לברר.

יגיע פפידָּ כִּי תאֲכֹל

כאמור, חג השבועות חל ביום החמישים ליום קצירת והנפת העומר, עצם אופי המנחה מעיד על עניינה. השעורים מהן מגיעה מנחת העומר הן מאכל בהמה ומבטאות את הצד הבהמי של האדם⁴, ואילו החיטים מהן מכינים את שתי הלחם הם מאכל אדם מובהק. הבדל נוסף הוא שמנחת העומר פשוטה היא ובאה כמעט ללא מגע אדם, ולעומתה, מנחת שתי הלחם נעשית במלאכות רבות על ידי האדם המכין פת מגרגירי החיטה שקצר. שני ההבדלים קשורים זה בזה. הבהמה

3 אין אנו באים חלילה לשלול את הקשר למתן תורה או לשנות מצבינו של החג, אך כנאמנים לתורתה של ארץ ישראל חובה עלינו להבין את משמעותו הקדומה של חג השבועות ובע"ה בהמשך נבאר גם כיצד דווקא משמעות זו קשורה למתן תורה.

4 כפי שאומרת המשנה (סוטה ב א) על מנחת הסוטה: "כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה".

חג השבועות שונה הוא משאר הרגלים והמועדים. ראשית, בכך שלא נקבע בעקבות אירוע כלשהוא במאורעות עם ישראל. זמן מתן תורה איננו מוזכר במקרא כלל, ולא בטוח שהיה גם מצוין בפועל בזמן המקדש'. אמנם הגמרא מזהה את זמן מתן תורה באותו התאריך של חג השבועות (ולפי אחת מהדעות בגמרא יום לאחר שבועות), אך מועד החג לפי התורה הוא ביום החמישים מיום קצירת והנפת העומר - ט"ז ניסן. שוני נוסף יש בין חג השבועות לשאר הרגלים והמועדים והוא שאין בו מצוות מעשיות כלל. המרכז הרוחני של החג היה במקדש, בהבאת מנחת שתי הלחם שהתירו את החדש במקדש ואת הבאת הביכורים.

העובדה שלחג השבועות אין תאריך עצמי אלא תלוי הוא ביום קצירת העומר², מעידה על החיבור בין שני התאריכים, ובאמת ידוע הוא שבשבועות נשלם התהליך שהתחיל בפסח ונבנה במשך כל ימי ספירת העומר.

* נכתב בהשראת מאמריהם של הרב אוריאל עיטם 'ספירת העומר מניין ולאן' בספרו 'נהר יוצא מעדן' ושל הרב מנחם מקובר בחוברת 'המקדש ועבודתו' לפסח ושבועות.

1 אמנם המקור לתיקון ליל שבועות מובא בוורה שנכתב בתקופת התנאים (אם כי לאחר החורבן), אך כידוע התגלה רק לאחר שנים רבות. אין זה סותר כמובן שהחיבור של מתן תורה לשבועות קדום מאוד, כפי שמכנים את שבועות בתפילות החג - חג מתן תורתנו.

2 כפי שנאמר (ויקרא כג טו) "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִקְרַת הַשָּׁבֹת מִיּוֹם הַבִּיאֲכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפֶה".

יש לך מה להוסיף על המאמרים בשערים? מזדהה? או דווקא להפך...

נשמח למכתבי ומאמרי תגובה מאת הקוראים
yosef154@gmail.com

ומאפשרת לנו לחיות את חיי הקודש בצורה המעשית ביותר, ודווקא עמל התורה והשאיפה לחיות את כל פרטי חיינו הלאומיים והאישיים על פי דרכה - הם המכוונים אותנו לחזון הגדול של תיקון עולם במלכות שד-י.

בשיבת ציון הנוכחית, חג השבועות תפס את מקומו כחג הביכורים המסמל את כוח היצירה והעבודה של האדם דווקא בקרב בני הקיבוצים והמושבים שלא נשאו שם שמיים בגלוי, ועד היום מציינים זאת בחלק מן המקומות בלבישת בגדי לבן ובריקודים בשדות שנקצרו לאחרונה. כתיקון לכך, עלינו לשוב ולציין את חג השבועות כחג של שותפות האדם במעשה הבריאה באופן אקטיבי ופעיל. דווקא בדורנו, דווקא בארץ ישראל, אנו קרואים לחגוג את השותפות הגדולה עם א-ל מתוך שאיפה לרומם ו'להניף' את כל חיי החולין והמעשה שלנו אל הקודש, וזאת על ידי דבקות ויגיעה בלימוד תורתנו הקדושה מתוך שמחה גדולה.

את חיי החול והגוף של האדם ומכוונת אותו להתרומם למקום קדוש, למדרגת הקדושה הטבעית, שיהיו חיינו בבחינת 'חולין על טהרת הקודש'. המעבר ממנחת העומר למנחת שתי הלחם לא משכיח מהאדם את הבהמיות שבו. אכן, יש בנו צדדים בהמיים וגופניים, אך את אותם חלקים, את החיים האנושיים הרגילים, אנו מרוממים למדרגה עליונה ופנימית. זו הבשורה של היהדות והמוסר היהודי לעולם - חיבור שמיים וארץ ושותפות האדם במעשה בראשית.

מתן תורה הוא תכלית יציאת מצרים, ועוצמתו של מעמד נשגב זה הייתה בחיבור שמיים וארץ, בהופעת קול ה' על הר סיני - בנתינת תורה מן השמיים שמטרתה להתבטא בארץ, כפי המובא בגמרא (פסחים סח ב): "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא". ה'לכס', חג הביכורים ושתי הלחם, יכול להתבטא דווקא בחג מתן תורה הבאה מן השמיים. התורה עצמה על כל פרטיה היא זו שמלמדת אותנו

כל בחינותיה היא להמשיך חזרה את אותם אורות על ידי עבודת האדם, עד בחג השבועות מגיעים לייחוד שלם המתרחש לאחר שהאדם זיכך עצמו והתעלה מכוח עבודתו שלו ולא מכוחה של מתנת חינוך.

קדושה טבעית

הלחם מבטא את מזונו הבסיסי של האדם ואת כל קיומו. כך כתב החינוך בשורשי מצוות חלה: "לפי שחיותו של אדם במזונות ורוב העולם יחיו בלחם, רצה המקום לזכותנו במצווה תמידית בלחמנו כדי שתנוח ברכה בו על ידי המצווה ונקבל בה זכות בנפשנו, ונמצאת העיסה מזון לגוף ומזון לנפש" (וראה עוד שם מצווה רעד). כשאנו מפרישים לכהן את ראשית עריסותינו בכל השנה, מתעלה על ידי כך העיסה כולה, המסמלת בשימוש הקיומי את כל חיי החולין שלנו. את המהלך הציבורי הזה מבטאת מנחת שתי הלחם, המתירה את החדש במקדש ואת הבאת הביכורים "ראשית פרי האדמה".

הסתכלות ארצישראלית אינה מתעלמת מצרכי החול והגוף של האדם ואיננה דורשת ממנו שיתעלה מעל צרכיו אלו - עבודת הישר, כלשון הרב, מנסה לרומם

כך הדבר בעבודה מעשית ופיזית בענייני פרנסה ויצירה וכך הוא בעבודת ה' (כפי שפירשו חלק מהמפרשים את פשט דברי הגמרא). כך מקובל בשם המגיד ממעזריטש זי"ע: "כי מתחילה כשרוצה אדם לעבוד אותו יתברך, אזי הוא יתברך מטעים לו תענוג גדול ואור גדול כדי שידע איך לעבוד אותו יתברך, [ו]אחר כך כשילך ממנו התענוג והאור. ועל זה התענוג הראשון אינו מקבל שום שכר, כי זה אינו שלו רק הוא מאתו יתברך. רק אחר כך כשישיג האור והתענוג מחמת עבודתו אז יש לו שכר. וזה שאמר גדול הנהנה מיגיעו דייקא, הוא יותר מיראת שמיים שמראים לו בראשונה".

זו מהותה של ספירת העומר. האריז"ל מבאר שבליל הסדר יורדים לעולם אורות גדולים מאוד, אך הם מסתלקים מיד בצאת הפסח, ועבודת ספירת העומר על

הנשגב ג"כ, באוצר החיים המוסריים בדרך ד'. כי כח היושר שיש בההרגשה הטובה הזאת, היא יסוד כל התורה כולה. וזה חלק אדם מאל להיות נידון ע"פ מעשיו בבחירה חפשית, ותכלית ירידת הנשמה והסתבכה בכוחות הגוף. שההשתדלות הנמרצה הזאת נקראת בפי חכמי לב הבריחה מנהמה דכיסופא. ותוכן הדבר הוא שהטובה האמיתית היא להיות נמצא ומונהג, ע"פ קו היושר האמיתי, שהוא הצדק הא-להי" (עין אי"ה על ברכות דף ח, פסקה קא).

מחזה-המסתורין הראשון של העברית החדשה

ר' הלל צייטלין הי"ד זצ"ל
מבוא: הרב עוז בלומן

רבי משה זכות - מקובל ומחזאי
מהי חשיבות עולם היצירה ה'מסתורית'?
מאמר של ר' הלל צייטלין בתרגום ראשון בתוספת מבוא

לימודים - "ראש המשוררים המקובל האלוקי".

כתיבת מחזה בידי תלמיד חכם, פוסק ומקובל, עלולה להיתפס היום כעניין מתמיה, אך לא כן בדורות קודמים.³ "תפתה ערוך" הודפס והופץ בקרב קהילות יהודיות, תורגם לשפות נוספות, ואף זכה להסכמותיהם הנלהבות של תלמידי חכמים (בין היתר, בעל ה"שאגת אריה", הרב אריה לייב גינצבורג). הוא נקרא כספר מוסר - אך גם כשירה נשגבה, וייתכן שאף בוצע כמחזה.

ר' הלל מכנה את יצירתו של רבי משה זכות בידיש "מיסטעריע". כוונתו איננה לתיאור דבר-מה כמסתורי באופן כללי, אלא ל'מיסְטֶרְיָה' (Mystery-play; מחזה-מסתורין) - מחזה דתי-עממי שהיה נפוץ באירופה

בחודש כסלו שנת תרפ"ג (1922) מפרסם ר' הלל צייטלין סקירה ספרותית לרגל הוצאה מחודשת של היצירה "תִּפְתָּה עָרוֹךְ" לרבי משה זכות (שפ"ה - תנ"ח; 1697 - 1625) בעריכת דוד אריה פרידמן.¹ סקירה זו, לצד היותה מבוא קצר ליצירה, היא גם חרך-הצצה לחייו הרוחניים של ר' הלל באותה התקופה.

רבי משה זכות (הרמ"ז) היה אחד מגדולי חכמי הקבלה בדורו, ומהישיבה שייסד בעירו מנטובה שבאיטליה הועתקו כתבי האר"י והופצו בכל רחבי אירופה.² לעשרות חיבוריו, שנכתבו בכל מקצועות התורה, נהג להוסיף שירים פרי עטו. העברית שכתב הייתה עשירה ומדויקת, והרמח"ל מכנה אותו בספרו "לשון

1 "ערשטע ניי-העברעאישע מיסטעריע", דער מאמענט, י"א בכסלו תרפ"ג, 1/12/1922

2 ראו גם: פעמים, רבעון לחקר תולדות ישראל במזרח, גיליון 96, שרובו ככולו הוקדש לדמותו. וראו גם שם, יוסף אביב, "סולת נקיה - נפת של רבי משה זכות", עמ' 106-71.

של ימי הביניים.⁴ מחזות אלו הציגו דרמה דתית, מסיפורי המקרא ומתקופות מאוחרות יותר, ושילבו יסודות טרגיים וקומיים, עד שדעכו. לפני מעט יותר ממאה שנה החלו תנועות רוחניות שונות לחדש את המיסטריות מתוך תפיסה שהאנושות עומדת בפתחו של 'עידן חדש', שבו האדם יתעלה מעל רדיפת הממון, השררה, המדע השטחי והטכנולוגיה. רודולף שטיינר, מייסד האנתרופוסופיה, כתב במינכן ערב מלחמת העולם הראשונה כמה מיסטריות מודרניות שעוסקות במסעותיהן של דמויות לעבר התפתחות רוחנית. ר' הלל ראה בהתעוררות רוחנית זו תנועה רחבה של תשובה ותיקון.

כשנתיים קודם לכן פרסם ר' הלל סקירה על אודות חייו ויצירתו של י"ש. אנ-סקי, כינויו הספרותי של שלמה זיינביל רפפורט, שנפטר בשנת תרפ"א (1920).⁵ את יצירתו של רפפורט, "הדיבוק", הוא יאריך לאפיין כ"מיסטרית חסידית" - בניגוד למבקרי התרבות שנטו לראות בה יצירה עממית-ריאלית או יצירה סימבולית. לדבריו, הדמויות שבה הן ריאליות ועמוקות כאחד, ומציגות "בעיות נשגבות" בדרך חסידית, הכורכת בין פשטות ובין עניינים רוחניים גבוהים. דווקא החסידות מסוגלת לכך, שכן "החסידות מגשרת גשרים על פני התהומות שבין העולמות הרבים והשונים, על ידי החסידות מתקרבים העולמות העליונים לעולמנו התחתון, ועולמנו התחתון - לעולמות העליונים".⁶ "הדיבוק" מציג את מסעה של הנשמה השואפת לתיקון, כאשר התיקון

4 בעברית בת-התקופה תורגמה המילה גם ל"מסתורין" או "מיסטרית" (כך גם פרידמן עצמו, במבוא). ר' הלל בכתבתו בעברית שמר על המונח "מיסטרית", ראו: "קדמות המסתורין בישראל", עמ' 317: "וסוף-סוף הרי כל שיר-השירים - עם כל מה שמוחלט הוא אצל החוקרים שאינו אלא שיר-אהבה או שיר-אהבה - הוא באמת לאמתה, כפי שכבר העיר גם הד"ר ניימרק, מיסטרית קדושה קדמונית, והרי באותה המיסטרית נמצאים אותם הציורים המוחזקים, שהיו אחר-כך בספרי הקבלה ל'נשיקין' ו'זיווגין' וכדומה". העדפתי לתרגם "מחזה-מסתורין" בשל היעלמות המילה מן העברית העכשווית.

5 "דער לעבנסטועג פון ש. אנ-סקי", אלמאנאך צום 10-יעהריגען יובילעום פון מאָמענט (ורשה: תרפ"א). הפרק על ה"דיבוק" תורגם לאחר מכן בידי לעברית בידי נ' מלצן, תחת השם "הדיבוק: לא מעלמא הדין..." (ירושלים: הוצאת הספר, תרפ"ו). הציטוטים להלן לקוחים ממהדורה זו, בתיקונים קלים). תורגם שוב על ידי אהרן צייטלין, על גבול שני עולמות (תל אביב: תשכ"ח), עמ' 364-374.

6 שם, עמ' ח

כתיבת מחזה בידי תלמיד
חכם, פוסק ומקובל,
עלולה להיתפס היום
כעניין מתמיה, אך לא כן
בדורות קודמים

השלם שלה הוא ב"היחלצות מכל מאויים וקשרים ארציים" -

[הנשמה] מקבלת על ידי הכרה זו כנפיים להמריא למעלה ומפתח להיכלות העליונים. התפקיד הראשי של הנשמה בהימצאה עדיין בחומר הוא, לפי השקפת העולם החסידית, לראות את כל היש' כאיך, לראות את כל הקיים כאחיות עיניים, מסתור ומחבוא מפני האין סוף, שהוא הקיים האחד והיחיד, ומבלעדו אין קיום לשום דבר. ה'תקון' וה'עליה' האמיתיים שלה, אחר שהיא משליכה מעליה את כבלי החומר הם רק בהשתחררותה המלאה והשלמה ממדוחי האדמה.⁷

ר' הלל של אותן שנים היה כבר כותב ותיק ומוכר בתחום החסידות ובקשת האלוהים, ועמוק בתוך מה שיכונה לימים 'המפנה הדתי' בכתיבתו. ברם בתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה מתווספת לכתיבתו נימה בולטת של ראיית המסתורין והנעלם, 'רוחניות', חושים נסתרים וכיוצא באלו.⁸ לדבריו, יש בחקר המסתורין משום מענה, מדעי ואמנותי, לכפירה ולספקנות. באמצעותו - גם האדם המודרני יהיה מסוגל להכיר ולהודות במציאותם של עניינים פנימיים, דוגמת נשמות, עולמות או גילויים עליונים.

בשנים אלו מתחיל ר' הלל את הגדול והמורכב במפעליו ההגותיים - תרגום וביאור ספר הז'הר', בהוצאת "עיונות"

7 שם, עמ' טו

8 ראו, לדוגמה: "על הכמוס והנעלם", התקופה, ספר יא (תרפ"א), עמ' 472-480.

בברלין. זו גם ההוצאה בה ראה אור 'תפתה ערוך', לצד חיבורים מגוונים מהספרות העברית לדורותיה - משירת ימי הביניים ועד כתבי רמח"ל, מ'משנה תורה' לרמב"ם ועד כתבי רנ"ק, וכן אסופות מכתבי קבלה וחסידות.⁹ אך במקביל לתרגום ה'זהר', ר' הלל מתרגם באותן שנים לעברית גם חלקים מה'בהגוד גיטא', אחד מהכתבים ההינדיים המרכזיים. בדברי ההקדמה שלו לתרגום הוא מצדיק את מפעלו, תוך שהוא מסייג אותו במעט -

אף כי הרוח המהלך בו לא עברי הוא, אך בהיותו חובק על פי דרכו את זרועות הנצח, על כל חושב מחשבות בישראל להכירו ולדעתו. את הקליפה האלילית נזרוק, ואף גם את האריות הטיפוסיות שבו (הקדשת המלחמה) נשליך בבזז - אבל בתוך המטפיזי-מסתורי שבו נראה את רוח האדם המתפרץ אל על בחפצו לגלות את המסך מעל פני הבריאה כולה ולראות פני אלוהים [...]. רוממות מפליאה, המנשאה את האדם מעל כל הקטנות והפעוטיות שבחיים, ומוציאתו, ולו גם לשעות ידועות, מעמק הבכא שכולנו נתונים בו.¹⁰

באותה שנה הוא מפרסם גם מסה ארוכה ביידיש על יהדות ובודהיזם, בשם "בדרכים גבוהות", הסוקרת תרגום לעברית מתוך ה'טריפִיטָקָה', הקאנון הבודהיסטי. לאחר השבחים שהוא חולק לספר, הוא ניגש לבאר בהרחבה את הדומה והשונה בין הדתות.¹¹ את דבריו הוא מכון לצעירים יהודיים, מבקשי דרך, המחפשים משמעות בתנועות רוחניות ובדתות אחרות. "יורע אני שחי אתה עתה בעולמות אחרים לגמרי", הוא ינסח בצורה חדה במכתב לידידו י"ח ברנר בשנת תר"פ (1920), "אני חי בוודאי בעולמות אחרים; מחשבותיי העיקריות נתונות-נתונות הן מעתה אך לנושאים שבאמונה ולמסתורין".¹²

גם בסקירת-ספרות זו על 'תפתה ערוך', מתגלה ר' הלל ככותב נלהב על אודות המסתורין - החיים שלאחר

9 על עינות, ראו גם: "הקדמת ספר הזהר: מתורגמת ומבוארת", מצודה, קובץ א (תש"ג), עמ' 82-40; יונתן מאיר, "התהוותו וגלגוליו של מפעל תרגום וביאור ספר הזהר להלל צייטלין", קבלה, כרך י (תשס"ד), עמ' 157-119.

10 "משיר אל-מוות אשר להודים", בדרך, 16/3/1934. ידיעה אודות התרגום מופיעה בעיתונות חמש עשרה שנה קודם לכן, ראו: "הספרים שנמסרו לתרגום", הצפירה, 6/2/1919, עמ' 38.

11 תרגום שלם של המסה בצירוף מבוא רחב עתיד לראות אור בכרך הבא של כתב העת "גלעד".

12 ידיעות גנוזים, כרך ה: סופרים עברים שנספו בשואה (תשל"ג), עמ' 615-614.

” לצד השבחים שהוא חולק לעברית העשירה של רבי משה זכות הוא שמח למצוא בו את אותה ראייה עמוקה של הנשמה השלובה במבט טבעי ובהיר של חיי היום-יום

המוות, 'מסעות הנשמה' וראיית ההיכלות העליונים. הוא לא רואה בו רק ספר מוסר; לצד השבחים שהוא חולק לעברית העשירה של רבי משה זכות, לידיעותיו בקבלה ולהשכלתו הכללית, הוא שמח למצוא בו את אותה ראייה עמוקה של הנשמה השלובה במבט טבעי ובהיר של חיי היום-יום.

מיידיש: נחמה גוטשטיין ועוז בלומן

* * *

מקום-הולדתה של השירה העברית המקורית בימי-הביניים היה - ספרד; מקום-הולדתה של השירה המיסטית-הקבלית המקורית - ארץ ישראל; מקום-הולדתה של השירה העברית החדשה - איטליה. רבי משה חיים לוצאטו נחשב למשורר העברי הראשון של הזמן החדש, ממנו נמשכת שלשלת הזהב של השירה העברית החדשה עד לר' נפתלי הירץ וויזל והמאספים; ומהם - עד אד"ם, מיכ"ל ויל"ג; מהאחרונים הללו עד ביאליק; ומביאליק - עד למשוררים העבריים הצעירים. אבל מעטים הם היודעים כי קרוב לאותו הזמן של לוצאטו חי באיטליה אדם, שעוד לפניו ניסה ליצור שירה בסגנון האירופאי-החדש. היה זה רבי משה זכות (או: זכותי, זכותא) במחזה-המסתורין שלו "תפתה ערוך".

רבי משה זכות נולד באמסטרדם בשנת שפ"ה לאלף הששי (1625). הוריו היו מהגרים מספרד, שבהולנד מצאו מגן וביטחון לחיים ולרכוש. הולנד הייתה המדינה הראשונה בעולם שהעניקה שוויון זכויות ליהודים, ללא כל מאבק או מחלוקת, אלא כדבר פשוט ומובן מאליה. קבוצות גדולות של יהודים אנוסים - יהודים שאולצו לחיות כלפי חוץ כנוצרים ולקיים מצוות ומנהגים אי-שם בכוכים חבויים ואפלים, חלים ורועדים משליחי האינקוויזיציה שנהגו תדיר להתפרץ אל הכוכים האלו ולמסור את האנוסים האומללים להירקב שנים בתאי המעצר, להתענות במכשירים-שטניים ולהישרף על ידי האוטו-דה-פה - קבוצות גדולות של אנוסים אלו, שחיו בספרד בעינויים נפשיים נוראיים, ברחו להולנד ושם מצאו לעצמם מולדת נאמנה.

” ב"תפתה ערוך" יש מיזוג של אמנות-שפה מופלאה עם אמנות-מבנה; ראייה מיסטית עמוקה ביותר עם קירבה לעממיות; איחוד של העל-טבעי עם מבט טבעי, בהיר וברור

האנוסים, בהגיעם להולנד, הקימו לעצמם קהילות יהודיות גדולות מאוד שהורכבו על פי רוב ממגורשי ספרד. ככל ילדי ישראל המצוינים באמסטרדם של אותה התקופה למד זכות בבית-המדרש "עץ חיים" שאותו ייסד רבי מנשה בן ישראל. תלמודי-התורה והשיבות של הקהילה הספרדית בהולנד, כמו בכלל תלמודי-התורה והשיבות בקהילות הספרדיות הגדולות, עמדו הרבה למעלה מתלמודי-התורה והשיבות באשכנז בתקופה ההיא. בפרט שמלבד תלמוד ופוסקים נלמדו

בהם גם הרבה תנ"ך, דקדוק, הכרת השפה העברית, הולנדית ושפות אחרות, מדעים כלליים וכדומה; ומאוחר יותר, בכיתות הגבוהות - כנראה גם לטינית ופילוסופיה. באותו בית מדרש בו למד זכות למד גם ברוך שפינוזה. זמן-מה הם היו חברים; אחר כך דרכיהם התפצלו בחדות: שפינוזה נטה בקיצוניות אל הפילוסופיה; זכות - אל הקבלה. בכתבי שפינוזה ישנן אמירות עוקצניות רבות הממוענות אל זכות, למרות שהוא לא מזכיר את שמו במפורש. זכות מצדו ירה קליעים בוערים על ראשם של הפילוסופים-אפיקורסים, ובהם כלל בוודאי גם את חבר נעוריו, זה שרבותיו - רבני אמסטרדם - החרימו.

התשוקה לתורה והמדרך אחר סודות הקבלה דחקו את זכות מעיר-הולדתו אמסטרדם אל פולין, שהייתה אז מרכז של תורה וקבלה. לזמן מה הוא קבע את מושבו בפוזנן, שם למד הרבה תורה וקבלה אצל תלמידו של בן השל"ה. מאוחר יותר הבשילה בו המחשבה לנסוע אל המרכז הראשי של הקבלה - לארץ ישראל, שם קיווה למצוא את תלמידי תלמידיו של האר"י. הוא נסע לארץ ישראל דרך איטליה, שם למד קבלה אצל אחד מתלמידי ר' חיים ויטל, ובינתיים התקבל כרב בוונציה ונשאר בה. שם חיבר ספרים רבים בהלכה ובקבלה, ושם חיבר גם את היצירה "תפתה ערוך".

במחזה-מסתורין זה ניכרת ראשית-כל ההשכלה הטובה שקיבל. הלומדים בישיבות פולין של הזמן ההוא לא יכלו בשום אופן לכתוב עברית כה אמנותית כמו זו של זכות במחזה-המסתורין שלו. רק מי שלמד ב"עץ-חיים" באמסטרדם, תחת עינם הפקוחה של ר' שאל מורטירה ור' יצחק אבוהב, יכול היה להחזיק בעברית כה ססגונית, עסיסית ועשירה באופן טבעי. ביצירה זו ניכרת גם ההשפעה של הספרים - הלטיניים והאיטלקיים - היפים והמרובים שהוא קרא; למרות מה שמסופר עליו, שהוא צם ארבעים יום וארבעים לילה כדי לשכוח את הלטינית שלמד בנעוריו. ב"תפתה ערוך" ניכרת ביחוד ההשפעה החזקה של דָּגְנֵטָה.

לפני זכות ניסה גם עמנואל הרומי לחקות את "התופת" של דנטה, או, כמו שנוהגים לומר, 'לגיייר אותו'. אולם "תפתה ערוך" של זכות הרבה יותר עמוק ועוצמתי מ"עדן ותופת" של עמנואל. "תפתה ערוך" נדפס לראשונה בוונציה בשנת 1715. מאוחר יותר, בשנת 1745, מחזה-המסתורין הזה הופיע יחד עם "עדן ערוך" של דניאל אולמו מפררה. בשנת 1819 תורגם "תפתה

פן ינחם העם

הרב ברוך אפרתי
רב קהילת 'קול רמה' באפרת ויו"ר רבני 'דרך
אמונה'

מדוע הקב"ה אינו מוביל את עמו בדרך המלך?
מהו תהליך הבגרות אותו עובר עם ישראל בדרך?
האם ניתן לקחת אחריות אנושית מתוך אמונה בהשגחת ה'?

על היחס בין וודאות אלוקית לראייה אנושית

ב. כיצד יתכן, שהקב"ה חושש בצורה של ספק - "פן ינחם העם". וכי הוא אינו יודע את העתיד לבוא? גם סביב סוגיה זו, נשתברו קולמוסים במשך הדורות.

מעניינת היא פרשנותם של רבותינו בעלי התוספות לשאלה האחרונה - "כי קרוב. כלומר העם קרוב של הקב"ה שנאמר לבני ישראל עם קרובו. ולכך לא הנהיגם כמנהגו של עולם". לדידם, הטעם לכך שד' לא הכניס את ישראל ישירות דרך מלחמה בפלשתים, הוא משום שרצתה ההשגחה להכניס את ישראל שלא בדרך מלחמה אלא בדרך המלך, ישירות ללא סיבוכים כלל, מאהבת השם אותנו. כדברי הרב קוק בספר אורות (המלחמה) - "לולא חטא העגל היו האומות יושבות ארץ ישראל משלימות עם ישראל ומודות להם, כי שם ד' הנקרא עליהם היה מעורר בהן יראת הרוממות, ולא

"וַיְהִי בְשִׁלַח פָּרְעֹה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱ-לֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא כִּי אָמַר אֱ-לֹהִים פֶּן יִנְחֵם הָעָם
בְּרֹאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִם".

האמוראים, הפרשנים הראשונים, ואף האחרונים, עמלו רבות בפסוק זה אשר רבו בו הקושיות.

שתי קושיות עיקריות עמדו בפני רבותינו:

א. לא ברור מתחביר הפסוק מי הוא אותו 'קרוב' ולכן הוא קרוב. האם הכוונה היא קרבה גאוגרפית בין המיקום של עם ישראל ובין ארץ פלשתים? או קרבה גאוגרפית לארץ מצרים? או שבכלל כוונת הפסוק היא לקרבה אתנית בין בני פלשתים לבני מצרים? ונאמרו בזה עוד הצעות רבות, בבחינת שבעים פנים לתורה, ואלו ואלו דברי א-להים חיים.

”

הוא עדיין לא משוחרר
מזיכרונותיו הקודמים,
וחושב לקנות את
המשחית עם כספו,
עם הבתים שלו, עם
כל אוצרותיו. המשחית
נותן לו אט-אט להרגיש
באיזה עולם הוא נמצא.

ערוך" לאיטלקית על ידי שלמה יצחק לוצאטו, ומאוחר יותר גם לשפות אחרות. כעת מופיע מחזה-המסתורין הזה בעיבוד מיוחד עם מבוא ארוך והרבה מאד באורים והארות מאת ד. א. פרידמן (הוצאת "עינות", ברלין, ה'תרפ"ב).

זוהי אחת המתנות היפות ביותר שיכול מישו להביא לשירה העברית-החדשה.

ב"תפתה ערוך" יש מיוזג של אמנות-שפה מופלאה עם אמנות-מבנה; ראייה מיסטית עמוקה ביותר עם קירבה לעממיות; איחוד של העל-טבעי עם מבט טבעי, בהיר וברור; תיאור נוקב של הבדידות והיתמות האנושית; והטרגדיה הגדולה של חיי האדם שממשיכה גם לאחר המוות.

בזמן מסוים לאחר המוות הפיזי מתרחשת - בהשקפתו של זכות - מעין חזרה של הנשמה לתוך הגוף; אבל לא כדי להחיות אותו, אלא כדי לאפשר לו להרגיש את מצבו החדש. מחשבותיו מבולבלות, וזיכרונות חוליו הנורא נייערים בו. הוא חש את עצמו שוב כחולה, רתוק למיטתו ועזוב מכל. בכך מתאר זכות בגאונות

אמתית את פחדו הגדול של האדם, שמוצא את עצמו פתאום גלמוד ובודד בכל הקוסמוס, כמו ילד במערה תת-קרקעית חשוכה. לרגע נדמה לו, לזה שהתעורר, שהוא יכול לקרוא לעזרה לרעייתו, לילדיו, למשרתיו; הרי ממש לפני רגע הם היו קרובים כל כך. אבל אף אחד לא נענה לו. הוא מתמלא כעס. מקלל, מתרגז. מלגלג במרירות על הרופאים שטיפלו בו. אך משום מקום לא נשמע אפילו הד.

לאחר ההתעוררות הראשונית והמבהילה הזו מגיעה ההשתקעות של המת בעולמות אחרים. כאן מופיע אצלו תיאור של מדורי השאול. אותם אדם שהועבר לשם חש כתייר, שרואה אנשים חדשים וברואים משונים וארץ חדשה; האימה העצומה מעורבת עם סקרנות חזקה מאד. או-אז מופיע המפגש הראשון של אותו 'עולה חדש' - עם המשחית. מתקיים ביניהם דיאלוג. הוא עדיין לא משוחרר מזיכרונותיו הקודמים, וחושב לקנות את המשחית עם כספו, עם הבתים שלו, עם כל אוצרותיו. המשחית נותן לו אט-אט להרגיש באיזה עולם הוא נמצא. לאחר מכן הוא נוטל אותו ומראה לו את כל שבעת היכלות הטומאה ומולם את שבעת היכלות הקדושה, אליהם יכול להגיע רק מי שבעודו על האדמה שאף רק לקדושה. תיאור העונשים וההיכלות אצל זכות מפליא בפלסטיות שלו.

בעיבוד, במבוא ובהערות של ד. א. פרידמן אפשר לראות לא רק שקדנות רבה, כי אם גם ובעיקר בקיאות יסודית בכל ענפי ספרות העולם והספרות היהודית, החדשה והישנה; חוש מפותח מאד לאמנות מקורית; ורגישות פואטית לכל דבר קטן וגדול. הוא חש את היופי האמנותי-הטהור של כל מילה ויודע למה היא מתאימה. במקומות אחדים (לדוגמה: על אודות הרופאים בימי-הביניים וכדומה) הוא מפרז. הוא גם טעה בכך שהשמיט מהספר את הבתים: ע"ז, פ', פ"ג-פ"ו, פ"ה, צ-צ"ג, צ"ה-ק', ק"א-קכ"ו, קל"א, כמו שהוא עצמו מציין, מתוך טעמים תיאטראליים; ואת הבתים: קמ"א, קמ"ה, קמ"ו, קע"ה וכדומה, מתוך טעמים אסתטיים-חינוכיים. לדעתי היה צריך לתת את היצירה של רבי משה זכות בלי שום השמטות. חוץ מהטעויות הנזכרות - הכל עובד על ידי פרידמן כמעט בתכלית השלימות.

היתה שום שיטת מלחמה נוהגת, וההשפעה היתה הולכת בדרכי שלום כבימות המשיח. רק החטא גרם ונתאחר הדבר אלפי שנים, וכל מסבות העולם הנן אחוזות זו בזו להביא את אור ד' בעולם, וחטא העגל ימחה לגמרי וממילא - "כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ד'", והעולם יתוקן באורח שלום ורגשי אהבה, ונעם ד' יוחש בכל לבב, לענג רוח ולעדן נשמה ולכל בהם תחיה נפש כל חיי".

לכתך אחרי במדבר

ביציאתנו ממצרים שרתה עלינו שכינת השם בצורה של דביקות עליונה ואמיתית שכזו, עד שהעולם כולו לא יכל להתכחש לה, והיה מתיישר על פיה. אמנם, חטאנו בחטא העגל ועשינו לנו מסכה. עטינו מסכה רוחנית על פנינו, הארת הנשמה שבנו כבר לא זורחת כלפי חוץ כראוי, ויש צורך בבניה עצמית ממטה למעלה, של אלפי שנים, עד שיפוח היום ונסו הצללים, ונחזור להשראת שכינה המתגלה בכלל ישראל.

**חטאנו בחטא העגל
ועשינו לנו מסכה. עטינו
מסכה רוחנית על פנינו,
הארת הנשמה שבנו כבר
לא זורחת כלפי חוץ
כראוי, ויש צורך בבניה
עצמית ממטה למעלה**

חטא העגל אינו אפיזודה מקרית, אלא הוא מבטא את העובדה שעם ישראל אמנם נתרום מצד ערכו העצמי במעמד סיני, והתגלתה בנו לרגע הדביקות הנשמית בא-להים חיים. דומה הדבר לילד אשר מבריק בהברקה שכלית חדה, או עושה מעשה חסד אצילי. אנו רואים בזה סימן לערכו הפנימי, ויודעים שהוא עתיד להתפתח למקום גדול אם נטפח אותו נכון "היינו דאמרי אינשי: בוצין בוצין מקטפיה ידיע".

” הכניסה לארץ ישראל מצריכה מבט כפול, בבחינת 'הכל צפוי והרשות נתונה'

אולם רגע לאחר ההברקה, הילד חוזר להתנהג כילד ומציק לאחיו, או מלכלך את בגדיו. הוא מראה לנו שעל אף האור הגנוז בו הוא עדיין לא גלוי, עדיין לא מפותח בכלים האישיותיים שלו. רק פיתוח וחינוך של שנים, עתיד לגלות את הערך שהתנוצץ לרגעים בילדות, ולגדל אדם גדול, ישר וטוב.

כדברי הרב קוק במאמרו 'למהלך האידיאות' - "כנסת ישראל במעמדה הנשא והנשגב, בימים מקדם, בימי פריחתה והתחלת גדולה, בימי "חסדי נעוריה ואהבת כלולותיה", הגיעה בנשמתה המזהירה, בתעופה גדולה למקור האורה העליונה..... אלא הקטרוג של התכונה המעשית הקודרת, בהפגשה במכשולי הדרכים האפלים, ברקובית שבחיי החול, היחידים והצבוריים" הוא אשר גרם לשבירת הלוחות, ושומר את האור המבהיק שהתגלה בסיני רק לעומק הנשמה, ורק לעתיד לבוא לאחר שעם ישראל יעבור תהליך של בניה והתבגרות בגלותו, וישוב לארצו עם כלים בנויים היטב - "אבל במעמקים, במקום שאין העין, גם של כל נביא וצופה, שולטת שמה לא עומם בכל זה הזיק הא-להי האחרון, הבורע בעומק נשמתה של האומה. הקץ מוכרח לבא, והתכונה הא-להית הפנימית תתעורר מתרדמתה הארוכה אחרי כלות כחן המעושה של הנטיות ילדות הדחיפות החיצוניות שהן בלתי טבעיות לישראל".

על כן, כדברי התוספות, ההשגחה לא הכניסה אותנו לארץ ישראל דרך ארץ פלשתים, משום שאנו קרובים לד'. דהיינו, משום שיש בנו סגולה עליונה הצריכה להופיע שלא באופן מהיר וחיצוני, של כיבוש מלחמתי טכני, אלא באופן של בירור רוחני עמוק. כזה הכולל קבלת תורה בסיני, ובירור של האומה ביחס לא-לוהיה עד לכניסה המסודרת לארץ המובטחת.

המהר"ל בספרו גור אריה, מבאר שהספק 'פן ינחם

העם', אינו מצד השם, אלא מצד העם - "ואם תאמר, ומי איכא ספיקא קמיה שמיא, שאמר "פן ינחם העם"? יש לומר דאף על גב דודאי הכל גלוי לפני הקב"ה, דבר זה - שהוא ההליכה בדרך פשוטה - אינו אלא ספק מצד עצמו..... ואין הכתוב מדבר בידיעתו, שודאי השם יתברך יודע מה שיעשו".

רוצה לומר, הפסוק מתאר את ראייתם של ישראל את המציאות - אם יכנסו דרך ארץ פלשתים, העם עלול להתקפל. אך ד' ידע בוודאות מה יהיה אם יכניס משם, ולא רק מצד הספק שבכך.

אנו רואים בדברי המהר"ל עקרון מנחה בפרשנות, המופיע לא פעם גם בדבר רבינו אב"ע - הכתוב מדבר כפי ראיית הדמויות את המציאות שלפניהם בעיני בשר, ולא תמיד כפי העין האלוקית העליונה, שמבטה עמוק, רחב, וודאי.

על כל פנים, למדים אנו מדברי התוספות ומדברי המהר"ל, שהכניסה לארץ ישראל מצריכה מבט כפול, בבחינת 'הכל צפוי והרשות נתונה'. מצד הראיה האלוקית, ברור שלא שייך להיכנס לארץ מיד, לפני קבלת התורה ולפני הבירור במדבר. ודאי הוא הדבר בראיה האלוקית, שלא שייך להיכנס כך לארץ, ושכניסה בוסרית כזו תוביל לחורבן. אך מצד הראיה האנושית, הטעם לעיכוב נתפס כספק, שמא, 'פן', וכחש ממלחמה.

אמונה והשתדלות

גם בחיינו, אנו נדרשים למבט הדואלי. להאמין בהשגחת השם לחלוטין, ולדעת שהחשבוניות האלוקיים רחבים ועמוקים יותר מכל מה שנבין. וכפי שנפסק בשו"ע, אדם צריך להיות רגיל לומר 'כל מה שעושה ד' לטובה'. אך מצד ההשתדלות האנושית, אנו מצויים לפעול כפי הערכתנו את המציאות מצד האבחון האנושי הקוגניטיבי. על אף היותו הסתברותי ולא ודאי. כך ציווה אותנו הבורא - 'הנסתרות לך' אלוקינו, והנגלות לנו ולבנינו עד עולם'.

ואם ישאל השואל, כיצד יתכן שאותה מציאות עצמה תהיה ודאית מהצד האלוקי, והסתברותית מהצד האנושי? כיצד יתכן להעניק פרשנות דואלית למציאות אחת, ולהסביר מקרה העומד לפנינו בצורה כזו, שמצד ד' יש בזה טעם נסתר ועמוק, ומצידנו יש בזה טעם חיצוני?

וכי הגיוני הדבר שאדם ילקה בגופו או בממונו, ועליו לומר במשפט אחד - יש טעם אלוקי נסתר, ויש טעם אנושי גלוי שעלי לתקן?

ודאי הגיוני הדבר, ובזה הובדל הילד מן המבוגר. בעוד הילד פועל פעולה רק בשל טעם אחד, הפעולה של המבוגר היא בשל מספר טעמים. מפני מה אתה נוסע לתל אביב? ילד יענה-לבקר את סבא. מבוגר יענה-לבקר את סבא, ללכת לבנק ולרכוש דבר מסוים. המבוגר מסוגל להטעם את מעשיו בכמה טעמים, והוא אינו רואה בכך סתירה.

**וכי הגיוני הדבר שאדם
ילקה בגופו או בממונו,
ועליו לומר במשפט
אחד - יש טעם אלוקי
נסתר, ויש טעם אנושי
גלוי שעלי לתקן?**

ואכן, ההנהגה האלוקית היא כה עליונה וכה מתואמת, עד כי בבת אחת יכולות להיות סיבות רבות מאד לכל תופעה המתרחשת אצל האדם. ועל כן, יוסף יכול להטעים את הירידה למצרים עבור דאגה לכלכלת אביו ואחיו, בעודו יודע שיש עוד טעם כמוס של 'עבדום ועינו אותם... ויצאו ברכוש גדול', יצירת האומה בכור ההיתוך.

זהו סודו של עובד השם - הכרה בכך שניהול המציאות הוא ביד ד', ומתוך כך לקיחת אחריות על הטעמים הנגלים לנו, וניסיון להשתפר בשל כך בשלל התחומים שאנו אמונים עליהם - "השמים שמים לך" והארץ נתן לבני אדם".

ניתן לרכוש את ספרו החדש של הרב אפרתי, 'קריאות חדשות בתורה', באתר ספרית חווה ובחנויות הספרים

מה שמשער בליבו

בעירה לה' - בעקבות ספר התניא

דביר גלסר משוחח עם ראש ישיבת רמת גן הרב יהושע שפירא על צמאון ובעירה בספר התניא ועל המשמעות שלו בדורנו

מההרים וירד אל שפלת החוף, לראות את שלום אחיו ולהחיותם מאוויר פסגות. אין מאום בינו ובין השכונות הדחוסות של רמת גן, אך נפשם של בני ישראל שלא רגילים בעבודת ה', היא הצועקת אליו שיבוא. עד למרחוק נשמעת קריאתה של הנפש האלוקית המוזנחת, הרמוסה תחת כובד משקלה של הנפש הבהמית שהיא כאן שליט בלעדי על חיי האדם.

הרב יהושע שפירא, ראש ישיבת רמת גן, הגיע לעיר לפני כשלושים שנה מהרי השומרון. את החינוך לעבודת ה' קיבל כבר מינקות, עת גידלו אביו על ברכי ספרי החסידות. מקום מרכזי בשיח תפס כבר אז ספר התניא, ספר היסוד בתורת חסידות חב"ד. עוד יותר מאז, נדמה שהיום הספר צובר תאוצה ונוגע בלבבות רבים, וביקשנו מהרב יהושע להידרש לרלוונטיות שלו בזמננו.

שכונת רמת עמידר שברמת גן, מן השכונות שנבנו בשנות הצנע, מקלט לעולים חדשים שנקבצו מגלויות אירופה ואפריקה. ואף על פי שהשתרשו העולים ואף על פי שהתיישנו החדשים, נותרה השכונה בתבנית מעברה והבתים בנויים כטלאים זה על גבי זה, זכר לאותם ימים. אפשר דימתה לעצמה אדמת המקום שבאמור הכתוב "ונתנה הארץ יכולה", לא בברכת השדה בלבד הוא מדבר, אלא בברכת דיורים. הואיל וכך, הרי היא הולכת ומצמיחה בתים קטנים מתוך גדולים ומרפסות מתוך גגות, משל היו עצי פרי.

מבין שורות הבתים המגובבים, נראים ונכסים אופניים שחולפים בדהירה. עושים דרכם אל אחד מן הבתים בקצה השכונה, בית דירות נמוך קומה, בו קבע את מושבו לפני שנים רב מרבני הישוב. עקר מושבו

פשוט להסביר

בתור מי שנפגש עם ספר התניא עוד בשלב מוקדם בחייו, עד כמה הבנת אז מה בעצם כתוב בו?

"אני גדלתי במידה מסוימת, על הרעיונות של ספר התניא עוד מאז שהייתי ילד, התחנכתי אל תוכם", משתף הרב יהושע. "את המושגים ואת תפיסות היסוד קיבלתי מאבא שלי בגיל צעיר מאוד. הוא עצמו למד בקלויז של חב"ד והיה קשור לחסידות. אמנם יש לנו גם שורש משפחתי בחב"ד, אבל הקשר דווקא לא הגיע משם אלא מחיפוש עצמאי שלו. מאחר שהוא הכיר את התפיסה החב"דית וחי אותה, השלב הבא היה להעביר אותנו אלינו, הילדים. כמו כל אבא שצריך להסביר לבן שלו את המשמעות של מנהגי המשפחה, גם אבי דיבר איתי על הנהגותיו. כשהוא הסביר לי יהדות, הוא דיבר לא מעט במושגים של התניא, מכיון שזו הייתה השפה שלו. אני זוכר שכשהייתי ילד, המושגים שהדליקו אותי הם 'איתכפייא' ו'איתהפכא', שהם מושגי יסוד בספר התניא. יש אנשים שנחשפים אל המושגים הללו בגיל מבוגר, אבל למעשה הם גם מושגים פשוטים מאוד שגם ילד יכול להבין. 'איתכפייא' זה אומר שיצר הרע נמצא ואתה כופה עליו ללכת בדרך האלוקית בניגוד לרצונו, ו'איתהפכא' זה אומר שאתה הופך אותו בעצמו להיות דבוק בה'". בחצי חיוך, הרב יהושע מוסיף: "האמת היא שעל פי ספר התניא, ה'איתהפכא' הוא פחות משמעותי לאנשים רגילים, אבל למרות זאת בתור ילד התחברתי אליו יותר".

נראה שהמילים המורכבות לא היוו קושי לילד הקטן ששמח לעבוד את ה'. "לילדים יש יכולת הבנה נהדרת", טוען הרב יהושע. "אם כבר, לרוב הבעיה היא שלא מסבירים להם מספיק טוב. אבא שלי היה מסביר מצוין, אז לא היה כל כך מסובך לתפוס. זה גם לא שהיינו יושבים מול הספר ולומדים על הסדר. האופן שבו הוא העביר לנו את הרעיונות בגיל הילדות היה על ידי דיבורים. ועם זאת, הדיבורים האלה עסקו בעבודת ה' פרופר, הוא ישב איתנו ושאל אותנו על הקשר שלנו עם הקב"ה. הדיבור לא היה רק על 'איך להתנהג עם האחים' ו'כמה לעזור לאמא'. כמוכן שזה גם חשוב, אבל זה עניין אחר. גם לגבי ילד קיימת חלוקה בין ה'בין אדם לחברו' שלו ובין ה'בין אדם למקום' שלו. מי שגדל לתוך התפיסה שלכל אחד יש קשר ישיר עם ה', זה לא נראה לו מוזר בכלל. לדבר עם ילדים על ה' זה דבר פשוט מאוד. לחלקים בציבור

הדתי שלא רגילים לכך, זה יכול להיראות רחוק, אבל האמת היא שכשעושים את ההנגשה הנכונה, הדברים בהירים מאוד".

הרב מסביר שהרעיון הכללי של ספר התניא, הקשר לקב"ה, יכול לגעת בכולם. לפעמים נראה שהרעיון הפשוט נעטף בהרבה תיאוריה שמקשה על ההבנה. כיצד נכון לגשת אל הספר?

"אחת הנקודות המרכזיות שחשוב להפנים כשניגשים

אבא שלי היה מסביר
מצוין... האופן שבו הוא
העביר לנו את הרעיונות
בגיל הילדות היה על ידי
דיבורים, הוא ישב איתנו
ושאל אותנו על הקשר
שלנו עם הקב"ה.

ללמוד את ספר התניא היא, שהוא לא ספר תיאורטי. זהו לא ספר שמדבר על איזשהו אדם אידילי שמנתחים את חלקיו ומאפייניו. האדם שבו עוסק ספר התניא הוא הקורא. כל קורא ולומד באשר הוא. אם אדם מבוגר פותח את הספר הוא צריך לשים את עצמו בתבנית שהספר משרטט, ואם ילד לומד אותו הוא צריך להלביש אותו בבגדים של ילד". הרב יהושע מוסיף ומדייק: "כשמדברים עם ילד על נפש אלוקית ונפש בהמית ואומרים לו שהנפש האלוקית היא עליונה והנפש הבהמית היא תחתונה, מותר וכדאי לומר לו שהדברים האלה מתארים גם אותו עצמו. לא צריך להתחבא מאחורי משלים שונים ולהרחיק ממנו את התוכן. ילד יודע היטב שיש בתוכו חלק שרוצה לעבוד את ה' בטבעיות ובלי מאמץ, ומאידך גם ודאי שהוא מכיר מעולה את החלק הבהמי שמושך למטה.

"אם רוצים להסביר דברים עמוקים לילדים, לא צריך לפחד שהם לא יבינו. כך אבי עשה איתי בגיל צעיר, וכך גם אני לימדתי את הילדים שלי. לפעמים מזמינים

אותי לדבר בגן ילדים, ודווקא כשאני מדבר איתם על נושאים עמוקים, אני ממש רואה איך שהעיניים שלהם נהיות נוצצות". הרב יהושע נותן דוגמה: "איך ילד מבין מהי נפש אלוקית ומהי נפש בהמית? נפש אלוקית היא ההתעוררות הטהורה שהוא מרגיש לעיתים כשהוא מכסה את העיניים ואומר 'שמע ישראל', ונפש בהמית זה כשלפעמים אין לו כוח להגיד קריאת שמע והוא כבר רוצה ללכת לשחק".

על מנת להמחיש את העניין הרב יהושע משתף בסיפור משפחתי. "במשך תקופה ארוכה היינו גרים ביצהר, ולימדתי אז בישיבת עוד יוסף חי בשכם. באחת השנים ירד שלג כבד מאוד שכיסה את הכביש ואי אפשר היה לרדת ללמוד בישיבה בשכם. אז ישבנו בבית, ולמדתי עם שלושת הילדים הגדולים שלי. מה אפשר ללמוד עם הילדים? כמובן, חסידות... למדתי איתם מאמר מיוחד מתוך אחד הספרים המורכבים של חב"ד, 'המשך תרס"ו של אדמו"ר הרש"ב. תוך כדי הלימוד דפק בדלת אחד מתלמידי הישיבה. הוא נכנס אל הבית ורואה ארבעה ספרי 'תרס"ו' פתוחים וסביבם אני ושלושת הילדים יושבים ולומדים. הוא כמעט נפל לתוך השלג מרוב תדהמה. הוא שאל אותי אם הילדים מבינים משהו. אז שאלתי אותו בחזרה, "למה אתה שואל אותי, תשאל אותם!". הוא באמת שאל אותם, והבן שהיה בכיתה ב' אמר לו "כן. אני חושב שאני

”

כאילו אומרים לאדם שלפני שהוא עושה מצווה שיסדר קודם את העניבה יפה, שיגזום את הדשא, שירוויח משכורת נאה, ורק אחר כך שילך לקיים את המצווה. זהו מצב מקולקל, ויש הרבה לאן להתקדם בהקשר הזה.

מבין". אותו תלמיד לא האמין, אז הוא ביקש מהילד להסביר. למדנו באותו זמן את הסוגייה של בחינת בן ובחינת עבד, שעוסקת בהבדלים בין המעלות השונות שלהם - והילד אכן הסביר בצורה נפלאה", נזכר בסיפוק הרב יהושע, ומוסיף בדרך אגב שכיום שלושתם מלמדים מאמרי חסידות... "נכון שלא כל מאמר הייתי לומד איתם", הוא מסייג, "אבל בהחלט יש גם מאמרים מיוחדים שלגביהם זה אפשרי. עבור ילד 'בחינת בן' ו'בחינת עבד' אלה לא דברים שרחוקים מעולמו הפרטי. הילד מגיע לבית הכנסת בתפילת ראש השנה, וכששרים 'היום הרת עולם' הוא 'במקרה' מוצא את עצמו עומד ליד אבא שלו, קרוב ועטוף. אז ברור שהוא חושב בתוכו על המשמעות של "אם כבנים אם כעבדים", זה נוגע בו".

עקרונות וכלים בספר התניא

אז אפילו ילדים יכולים להגיע להבנת התוכן של ספר התניא. אבל האם יש לו יכולת להשפיע על הלומד באופן ממש?

"שאלת הרלוונטיות של ספר התניא, על כל חלקיו, היא שאלה חשובה", פותח הרב יהושע. "התשתית המחשבתית שעליה מושתת התניא נשארה בעינה גם בחלוף הזמן. יחד עם זאת, נכון שהכלים הפרקטיים שמציע התניא לא מתאימים לכל אדם ולכל מצב. למשל, ספר התניא בונה את עבודת ה' של האדם סביב תודעה של מאבק, של מלחמה מאוד חריפה שמתנהלת בתוך האדם פנימה. כלי מרכזי שמשמש למלאכה הזו הוא ה'ביטוש'. 'ביטוש' הוא אופן של חשבון נפש שמכה ומשפיל את הנפש הבהמית. יש לחב"ד תורה שלמה לגבי העניין הזה, איך עושים אותו ומה האפקט שהוא יוצר. אני כמעט מעולם לא עשיתי 'ביטוש' במובן הקלאסי של המושג. גם אצל חסידי חב"ד, צורת העבודה קיבלה בדור הנוכחי פנים אחרות והמינונים השתנו. חסידי חב"ד של פעם חוו את עצמם במלחמה פנימית טוטאלית ו'עקובה מדם', וגרסו ששמחה אמיתית יכולה להגיע רק בעקבות המלחמה הזו. אלו היו הכלים שלהם וזו הייתה הדרך שהתאימה להם. אבל גם היום, כשדרך ההתמודדות היא אחרת, החשיבות של הבנת חלקיו של האדם עומדת על מקומה כבעבר. גם לנו יש נפש אלוקית ונפש בהמית, וגם אנחנו צריכים להתאמן על כפיית הרע ועל הפיכתו לטוב".

"לדעתי עיקר הספר", מדגיש הרב יהושע, "הוא הנקודה שבה אדמו"ר הזקן מתאר את הנושא של אהבת ה'. הוא עושה זאת בהרחבה בפרק מ"ו, שהוא פרק נפלא ממש, וכך הוא כותב:

ויש דרך ישר לפני איש, שווה לכל נפש, וקרוב הדבר מאד, לעורר ולהאיר אור האהבה התקועה ומסותרת בליבו, להיות מאירה בתוקף אורה כאש בוערה בהתגלות ליבו ומוחו, למסור נפשו לה' וגופו ומאודו בכל לב ובכל נפש...

והוא, כאשר ישים אל לבו מה שאמר הכתוב: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם אל האדם"... והנה זהו טבע הנהוג במידת כל אדם, אף אם שניהם שווים במעלה. ועל אחת כמה וכמה אם מלך גדול ורב מראה אהבתו הגדולה והעצומה לאיש הדיוט ונבזה... ומקימו ומרימו מאשפתו, ומכניסו להיכלו היכל המלך חדר לפנים מחדר... על אחת כמה וכמה שתתעורר ממילא האהבה... מעומקא דליבא לאין קץ. ואף אם ליבו כלב האבן... ימס והיה למים, ותשתפך נפשו כמים בכלות הנפש ממש לאהבת המלך.

"אדמו"ר הזקן מסביר על ידי משל, שהאהבה העמוקה כלפי הקב"ה, מתעוררת בליבי דווקא כשאני מבין עד כמה הוא אוהב אותי. בכל מקום שאני מלמד את הפרק הזה אנשים נמסים לגמרי. פעם עשיתי סדנה על אהבת ה', ולימדתי את הפרק הזה. מכיוון שזו הייתה סדנה ולא שיעור פרונטאלי, הייתה השתתפות פעילה של הלומדים. הם שאלו שאלות, ענו תשובות, עשו ביחד תרגילים אישיים ועוד. זו הייתה סדרה של מפגשים, ואחרי המפגש השני ניגשו שניים מהמשתתפים שהיו תלמידים קרובים שלי ואמרו: "זהו. אין לאן להגיע יותר. הגענו הכי גבוה שאפשר". אמרתי להם: "אולי, בואו נראה". במפגש האחרון השתתפו 70 איש, כך שיש הרבה עדי ראיה להתרחשות שקרתה בו. לקראת סוף המפגש נעמד לפתע יהודי שהיה נוכח כל הסדנה אבל לא השתתף בפרהסיה, החזיק את החזה שלו ואמר: "אני לא יכול יותר. תביאו אמבולנס". האדם ההוא באמת הגיע למקום של חוויית התעלות חזקה מאוד, עד שהנפש רצתה להשתחרר. זה פרק מ"ו של ספר התניא. הוא מלמד איך לבעור כמו לפיד באהבת ה'; דרך הנפש הבהמית. כלומר, איך להתעלות לא רק על ידי התרוממות מעל גדרי העולם הזה, אלא יחד עם גדרי העולם הזה, כמו שאני. כשלומדים את הרעיונות הללו, מתבוננים בהם, מפנימים אותם, ומתרגלים אותם באופן מעשי - זה עובד. אם משאירים את הרעיונות כמילים בספר ומשתמשים בכלים לא מתאימים, הם

נשארים יבשים ומנותקים".

הרב מציב כאן רף של תביעה לאהבת ה' בעוצמות גדולות. אנחנו חיים בעידן ובסביבה שבהם יש חשש מיציאה מהקווים. מותר לדבר היום על אמוציות רוחניות?

"השאלה היא לא האם מותר לדבר על תשוקה לה' יתברך, אלא האם יש חובה לעשות זאת. והתשובה היא כן". הרב יהושע לא מהסס לרגע, "יש חובה גמורה לדבר על כך כמה שיותר. התורה אומרת "ודיברת בס", על מה התורה מצווה שנדבר? על "ואהבת את ה'... בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך".

יש היום בציבור הדתי רתיעה מהאש הזו. אנחנו שומעים קולות שקוראים לחשיבה רציונאלית, להתנהגות בדרך ארץ. התשוקה לאלוקים לא תמיד מצטיירת כל כך יפה בעיני המתבונן.

"אכן יש בחלק מהציבור חשש מהכנסת הדיבור הרגשי והרוחני אל תוך המסגרת הממשית של קיום המצוות. כל הנושא של עבודת ה' אמוציונאלית הוא חדש בחוגים מסוימים. מהבחינה הזאת הפרויקט של 'צמאה' ב"ט כסלו בבנייני האומה הוא מהלך חשוב. עצם הכנסת המילה 'צמאה' בכזאת אינטנסיביות, היא בעיניי תרופה יקרה למציאות העכשווית. לא שאני בהכרח מזדהה לגמרי עם כל פרט, אבל עצם השינוי שמתרחש בשיח הוא מבורך. במציאות של היום, יש לעיתים משיכה לכיוון שהדת והמצוות הן פולקלור חביב שצריך להיזהר לא לקחת אותו ברצינות מדי. האמירה היא כביכול 'אין לנו בעיה עם מצוות, אבל שיקשטו את החיים, שלא ישתלטו עליהם'. כאילו אומרים לאדם שלפני שהוא עושה מצווה שיסדר קודם את העניבה יפה, שיגזום את הדשא, שירוויח משכורת נאה, ורק אחר כך שילך לקיים את המצווה. העיקר שיישאר בורגני ומהודק, שחס וחלילה לא יתרגש יותר מידיי מה' יתברך. זהו מצב מקולקל, ויש הרבה לאן להתקדם בהקשר הזה".

הרב אומר שצריך להנכיח יותר את הבעירה הדתית. החריפות של הקריאה הזו נועדה לאזן את השיח שכרגע נוטה לכיוון הבורגני, על מנת להגיע בסופו של דבר לנקודת האמצע, או שזו קריאה לטוטאליות של הצימאון לה?

"הלואי שהיינו צריכים לחשוב על שאלת האיזון", הרב יהושע נאנח. "עלינו להתמקד בחיזוק הרוח המשתוקקת ולא בריסון הכוחות. יש שתי פרשיות

בקריאת שמע: הפרשייה הראשונה עוסקת כולה באהבת ה' ולא בשום דבר אחר, והיא הפרשייה הראשית. לאחר מכן ישנה פרשיית "והיה אם שמוע" שעוסקת באיזון, בשכר ועונש, בעשב שבשדך. כעת אנחנו בשלב שבו צריך לחזור ולקרוא על אהבת ה' בכל האופנים ועם כל הכוחות "ואהבת את ה' אלוךך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", ללא איזונים. בהמשך אולי נגיע ל"ואספת את דגנך ותירושך ויצהרך", שם יש גם ערך לגיזום של הדשא".

כל ילד אומר בכל יום בקריאת שמע "ואהבת את ה'", זו המצווה שנמצאת בתורף החיים.

אפשר לראות שהקריאה של התורה לאהוב את ה' עם כל הכוחות, נמצאת ממש בפשט המילים. לרוב מפרשים את הפסוק "ואהבת את ה'... בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" על דרך הדרש. רגילים לומר ש'בכל נפשך' הכוונה היא אפילו נוטל את נפשך ו'שבכל מאודך' זה אפילו נוטל את ממונך. אבל המשמעות הלשונית הפשוטה היא שצריך לאהוב את ה' עם כל הלב, עם כל הנפש ועם כל המאוד. עכשיו, מה זה 'עם כל המאוד'? זה כאילו לתורה כבר נגמרו המילים. כשמישהו אוהב עד אין קץ, הוא לא אומר 'אני מאוד אוהב אותך', הוא אומר 'אני מאוד... מאוד...', ושם הוא נעצר, כי זה גדול ממנו.

אהבת ה' היא אכן נושא מרכזי בספר התניא. האם בעיניך אפשר לסכם את הספר לנקודה תמציתית אחת, או שהוא מורכב ממכלול של רעיונות?

"אין ספק שלספר התניא יש נקודת מוקד אחת בהירה וחדה, שאותה הוא בא להעביר. המטרה של הספר היא לענות על הבעיה שהאדם מרגיש שהתורה לא קרובה אליו. המסר הזה מופיע כבר בשער הספר - "כי קרוב אליך הדבר מאוד". בעצם לאדם יש קושייה בתוכו, כי הוא כל החיים מנסה להתקרב לה' ועדיין חווה ריחוק. בפרק מ"ו אדמו"ר הזקן מדבר על כך שאהבת

ה' היא דבר קרוב, קרוב מאוד. הנקודה שהכי הציקה לאדמו"ר הזקן, היא הטעות היסודית שיש לאנשים לגבי הקירבה. כשאדם שומע שאהבת ה' היא דבר קרוב, קל להשגה, הוא מניח שמדובר על 'קל' של צדיק. אבל הוא צריך להבין שהכוונה היא ל'קל' של בינוני. הנפש של אדם במדרגת בינוני בנויה אחרת מנפש של צדיק, ולכן עבורו המשמעות של 'לאהוב את ה' זה קל' היא אחרת. בשביל להבין באיזה אופן אהבת ה' היא קלה אצל בינוני, צריך ללמוד על הרכב הנפש שלו, על נפש בהמית ועל נפש אלוךך. כל העניינים שספר התניא עוסק בהם, כמו למשל ההבנה שאצל בינוני הנפש הבהמית תקיפה ולא נינוחה, נועדו לסייע לאדם להפנים שלאהוב את ה' זה לא רחוק ממנו.

"אחד הכלים המרכזיים שמעניק ספר התניא, שבו נעשה שימוש גם בפרק מ"ו, הוא ההתבוננות. אדמו"ר הזקן מלמד איך להתבונן נכון על מערכת היחסים שבינינו לבין הקב"ה. זוהי בעצם הרחבה של דברים שאומר הבעש"ט. הבעש"ט אומר: אני רוצה לקיים את מצוות אהבת ה', ומכיוון שלצוות על הלב זה לא רלוונטי, הדרך להגיע לשם היא להתבונן בעניינים המעוררים את האהבה. לאהוב את ה' זה הבסיס של היהדות. כל ילד אומר בכל יום בקריאת שמע "ואהבת את ה'", זו המצווה שנמצאת בתורף החיים. נכון שאחר כך אומרים גם את פרשיית "והיה אם שמוע" שעוסקת ביראה, אבל אפילו שם אין אזכור מפורש של היראה. מכללות הדברים מובן שיש גם צד שני למטבע, אבל זה רק הצד השני. הצד הראשון הוא האהבה".

מקומו של ספר התניא בזמננו

מי שפותח את ספר התניא בעמוד אקראי, כנראה שלא ימצא את עצמו וירגיש הרבה חוסר בהירות וסדר. ממה זה נובע?

"כשיש מודעות למסר המרכזי של הספר, וכשתופסים את המבנה שלו, הדברים נעשים פשוטים הרבה יותר. אכן, אם לא מכירים את המהלך, קשה להיכנס באמצע ולהצליח להתמודד עם הדברים. המבנה של ספר התניא הוא מסועף ומשתלשל מעניין לעניין, אבל הוא קוהרנטי, יש לו היגיון פנימי מופלא. הקושי אינו בהבנה של תוכן הדברים, אלא הוא נוצר מלמידה שלהם במנותק מההקשר.

"היום יש הרבה ספרים שמציגים את המבנה של ספר

התניא, או שיש בהם ניסוח תמציתי של כל פרק. זו דרך מעולה להתחיל ללמוד, ככה לא נאבדים ושומרים על ראיית התמונה הכוללת. תמיד כשלומדים את ספר התניא, צריך להחזיק בראש מה בעצם אדמו"ר הזקן רוצה לחדש ולמה הוא מסביר את מה שהוא מסביר. כשלומדים בצורה כזו הרעיונות מתיישבים הרבה יותר על השכל ועל הלב".

בספר התניא ישנה תביעה תמידית להביט כל הזמן אל השמיים... אם הציונות הדתית תשכיל להמשיך לאחוז בקרקע, אך גם לדעת לשאוף אל השמיים, נדמה לי שהיא תוכל להשלים את התמונה של תורת ארץ-ישראל

ספר התניא עוסק המון ביחס של האדם אל ה', אל הטרנסנדנטי. האם היום, בתקופה של שיבה לארץ וציונות אפשר להפיק ממנו רלוונטיות גם כלפי העולם הגשמי?

"אכן יש פער מסוים בין המקום והזמן שבהם נכתב ספר התניא ובין ימינו אנו. ספר התניא נכתב מתוך חיבור גדול לרוחניות, אבל גם מתוך ניתוק מארציות קדושה. הרב קוק כותב שכאשר היינו בגלות עינינו היו נשואות אל השמיים ולא הייתה לנו שייכות לאדמה; עם החזרה לארץ ישראל המבט הופנה והתמקד בקרקע, אולם בה בעת נזנחה ההבטה אל השמיים. בפרק ל"ב בספר אורות התחיה, כותב הרב קוק לגבי האומה הישראלית: 'לשמיים עדנה לא תביט'. כלומר, אנו

עדיין מצפים לשלב השלישי שבו תהיה הרמוניה בין החיבור לשמיים והאחידה בארץ.

"אפשר להקביל את השלבים האלה גם לתהליכים שעוברת הציונות הדתית באספקט של עבודת ה'. גם את עבודת ה' ניתן לחלק לעבודת ה' שמביטה לשמיים - החסידות, ועבודת ה' שנטועה בארץ - ליטאיות. רוב אנשי הציונות הדתית של קום המדינה באו מעולם החסידות, אולם התחנכו בדרך הליטאית. לא הייתה אז אטמוספירה חסידית, וודאי שלא אדמו"רים, ולכן הישיבות שהוקמו וחינכו את הדור הבא היו בסגנון כזה. היום נושבת בציונות הדתית רוח חדשה שמבקשת להביט אל השמיים, להתחבר לעבודת ה' גם בסגנון של תורת החסידות. זו חלוקה שהייתה קיימת עוד בתקופות מוקדמות יותר. כשתלמידי הבעש"ט הגיעו לארץ הם באו לדבוק בה', הם ביקשו לגעת בשמיים; לעומת זאת, כשתלמידי הגאון מווילנה הגיעו לכאן, הם אמנם באו מתוך חיבור לאלוהים אך היו שייכים לבניית הארץ, לחרישה ולזריעה. בדומה לכך, גם עבודת ה' של הציונות הדתית התבטאה במשך שנים בבניית יישובים, בחיזוק הצבא וכדומה. אבל היום יש תביעה הולכת וגוברת להביט גם לשמיים, ל'צמאה', לדבקות אלוךך, לערגה כלפי מעלה. מהבחינה הזו, השלב שבו הציונות הדתית נמצאת, הבקשה של הקשר לשמיים, הוא שלב שבו ספר התניא יכול להוות גורם משפיע ומשמעותי.

"בספר התניא ישנה תביעה תמידית להביט כל הזמן אל השמיים. הוא מלא בהשתוקקות נפלאה, ובצורך בקשר חי, שיש בו גם אהבה וגם יראה, עם ה' יתברך. אם הציונות הדתית תשכיל להמשיך לאחוז בקרקע, אך גם לדעת לשאוף אל השמיים, נדמה לי שהיא תוכל להשלים את התמונה של תורת ארץ-ישראל".

דיוקנו המפורסם של אדמו"ר הזקן, עטור שיער שיבה ועמוק עיניים, כאילו מסתתר בין שורות הספר האלמותי שכתב. הנה רשאי כל החפץ, יהיה זה ילד או מבוגר, להציץ בשורות הצפופות שהן מעין יומן רוחני של בעל הנפש המשתוקקת לאלוהיה. והאש שבערה אי שם בגלות רוסיה הלבנה, מבקשת להצית לבבות חדשים, לקשור אותם עם רקיע השמיים.

הביא את המלך לעינינו

מאיר טלר

מהו החידוש המרכזי של הבעש"ט?
מהם ההשלכות של חידוש זה לכל אחד ואחד?

מאמר לרגל יום הסתלקות הבעש"ט

"והארץ האירה מכבודו"

רבים הם החכמים והצדיקים שקמו לעם ישראל בכל משך חייו ורבים הם חידושי התורה של כל אחד מהם. תורה שבע"פ חיה בתוכנו, נביעת התורה מעולם לא פסקה מישראל ואעפ"כ ניכר שיש חילוק בין חידושים פרטיים לחידושים כלליים. החידושים הרגילים מוסיפים ציצים ופרחים לאילן הגדול של התורה, אך ישנם צדיקים מופלאים ומיוחדים שחידושיהם אינם עוד אבן בפסיפס הגדול אלא שינוי מהותי בתפיסת התורה ו"פנים חדשות באו לכאן". זהו לא עוד חידוש והוספה בסוגיא מסוימת אלא קריאה מחודשת של כל התורה. חידושים אלו האירו את פני היהדות וצבעו אותה בצבע חדש. כזה היה חידושו של הבעש"ט. הבעש"ט פעל שינוי

מהותי ברוח היהדות ומילא אותה בחיים רעננים ומחודשים. התנועה שהוליד הבעש"ט היא חידוש מהותי הנובע מחידוש ההכרה והיחס לה', לתורה ולישראל. לבעש"ט ישנם תורות רבות וחידושים בסוגיות מגוונות אך יש לשאול מהו היסוד הבסיסי והחידוש הפנימי עליו נבנים שאר החידושים? מהו השורש ממנו מתפשטים שאר הענפים?

נראה שזו שאלה טובה, שהרי שאל אותה בעל "קצות החושן" את ר' צבי הירש מזידיצ'וב ואלו הם דבריו (בעש"ט עה"ת, קונטרס מאירת עיניים מז):

"הגאון בעל ספר קצות החושן ז"ל שאל את פי הרב בוצינא קדישא מוהר"צ מזידיטשוב ז"ל, מה יום מיומים, שמיום שנתגלה הבעל שם טוב ז"ל רבו החסידים המחזיקים בו, והלא הבעש"ט ז"ל גם הוא התחקה על שרשי ויסודי

דברי האר"י ז"ל, ולא מצאנו כזאת אחרי האר"י ז"ל עצמו שתהיה כת מיוחדת דבקים בו, ומה זה חידוש הבעש"ט בשורש החסידות הזה עד שהמשיך אחריו עדה גדולה וכתות כתות בכל עיר ועיר."

בשאלת הקצות ישנה תביעה לשמוע חידוש גדול כלפי הבעש"ט אפילו יותר מהאר"י ז"ל, שהרי יסוד השאלה הוא מה שנתנה הבעש"ט שהייתה עדה שלימה שדבקה בדרכו, דבר שלא ראינו אצל גדולי הצדיקים מלפניו, ומהו החידוש הגדול שסביבו חונה עדה זו?

"והשיב לו הרה"ק מוהרצ"ה ז"ל בדרך משל נחמד ונעים, היות שפעם אחת הוצרכו בני מדינה אחת לבחור להם מלך, והנה נשמע להם קול ממרחקים ששם במדינה רחוקה מאוד יש שם אדם אחד נפלא ונעלה בנוי ובקומה ובחכמה יפה עינים וטוב רואי קווצותיו תלתלים ושער רישיה כעמר נקי עד שהוא מושלם מאוד בכל המעלות ואין כמוהו ראוי למלוכה זולתו, אך לפי גודל המרחק שבינם לבינו לא היה אפשר להם כלל להשיג פרטי מעלותיו כל מעלה ומעלה שיש לו מה הוא אע"פ שבדרך כלל שמעו שהוא דגול מרכבה מצוין במעלות נפלאות, ורבים לא ידעו ולא הבינו שורש דבר, עד אשר בא לפניהם איש אחד שהיה שם במקום ההוא וראהו בעיניו וזה היה יכול לתאר לפניהם כל פרט ופרט בפני עצמו ולכן נכנסו דבריו בלבבות קצת בני אדם שהיו מבינים דבריו, אבל מרבית העם שאינם ביכולת להבין הכל על פי שמועה בלבדה, לא יכלו להבין הדבר עדיין, עד אשר הפליא חכם אחד לעשות להביאו ולהציגו לעין כל ולהראותו לפני כל הרוצה לראותו ולהסתכל בו, ועל ידי זה נהרו אליו רבים וכן שלמים ודבקה נפשם באהבתו ושימו כתר מלכות בראשו כי ראו מעצמם והבינו בשכלם כי רק אליו יאתה המלוכה.

והנמשל מובן, כי הנה רשב"י וחביריו היו הראשונים אשר פרסמו וגילו בס' הזוהר הקדוש ובפרט בשני האידרות קדושות מעט מסוד ה' ליראיו והעלימו דבריהם מאוד מאוד, עד אשר נתגלה עולם התיקון דור רבינו האר"י ז"ל, הוא בא לפרסם ולספר את אשר העלימו רשב"י וחביריו ז"ל, אך כל דבריו הקדושים של האר"י ז"ל הם בעיני האורות העליונים ובעולמות עליונים ולא כל מוחא סביל דא, כי כל דבריו הם בשמים למעלה למעלה וברוחניות העניינים ולא רבים יחכמו, עד אשר קם אדוננו מורינו ורבינו רבן של כל בני הגולה הקדוש איש א-להים הבעל שם טוב זכותו יגן עלינו הוא גילה את הא-להות גם בעולם השפל התחתון הזה, בכל פרט ופרט, ובפרט באדם התחתון, שאין בו שום דבר, לא שום אבר ולא שום תנועה, מה

שלא יהיה לבוש לכח א-לוהי הטמור ובעלם וגנוז בו, וכן בכל הדברים הנמצאים בעולם, ולית אתר פנוי מיניה, וגדול כח הצדיקים שמדמין צורה ליצורה כביכול, שאין שום תנועה ודיבור מה שאין בו יחודים נוראים ונפלאים וכל אדם נברא בארץ התחתון לגדולות ונפלאות, לעשות בתחתון ולרמוז בעליון, והורה לנו איך לקשר את עצמו בדבקות הש"י ב"ה בכל פעולות, ואפילו בשיחות בטלות ע"ד שדרשו ועליהו לא יכול זהו שיחות חולין של תלמידי חכמים, ובזה הביא לנו את המלך לעינינו המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא."

ישנם צדיקים מופלאים ומיוחדים שחידושיהם אינם עוד אבן בפסיפס הגדול אלא שינוי מהותי בתפיסת התורה

המקובלים פתחו את השמים וגילו מראות א-להים, מחשבתם ותורתם בשמי שמים, בזהר העליון. הרוצה להיכנס לעולמם צריך להפשיט מחשבתו מחזו דהאי עלמא, להתרומם ולהתעלות לראיה שמימית עליונה אשר בה יתענג מזיו האורה. אמנם מי שביכולתו לעלות לשמים ימצא את מבוקשו, אך לא רבים ישכילו זאת והמרחק בין השמים והארץ נשאר עצום, רק יחידים הצליחו להעפיל השמימה ושאר העולם נשאר לעמוד על הארץ הנמוכה והיבשה.

לגישור הפער הזה הועד הבעש"ט ובפיו הגילוי שמלא כל הארץ הגשמית כבודו. המלך כאן ומי שרוצה לפגוש אותו צריך רך לפקוח את לבו ואת עיניו. בעוד שהאר"י כתב ש"הארץ הזו תכלית ועביות הקליפות ולכן כל מעשי עולם הזה קשים ורעים והרשעים גוברים בו" (ע"ח שער מב פרק ד), מלמדנו הבעש"ט לבקוע את מסך החיצוניות ולהכיר ההחומות והמחיצות המפרידות ביננו לבין א-להינו הינם רק אחיזת עיניים. הבעש"ט מרגיל אותנו להעמיק ולראות גם בעולם הזה "כי אין שום חומה ולא שום מסך מבידל, רק ארץ מישור, גנות ופרדסים והיכלי עונג ומשרתי המלך עומדים בלבוש יקר

לגישור הפער הזה הועד הבעש"ט ובפיו הגילוי שמלא כל הארץ הגשמית כבודו. המלך כאן ומי שרוצה לפגוש אותו צריך רך לפקוח את לבו ואת עיניו

וכל מיני מזמרים עומדים והמלך יושב על כיסא מלכותו והארץ האירה מכבודו" (בעש"ט עה"ת וילך ו).

מלא כל הארץ כבודו

נראה ששורש תפיסה זו נעוצה בהבנת ענין אחדות ה' המבוטאת בדברי הנביא: "מלא כל הארץ כבודו". בהבנה פשוטה, פירוש הפסוק הוא שאע"פ שה' יושב על כסא רם ונשא הרי שוליו מלאים את ההיכל. עם כל שגבו ורוממותו עיניו משוטטות בכל הארץ; אף שהוא נשא וקדוש עם זאת כבודו, שפעו והשגחתו מלאים את הארץ.

בתפיסה זו מובן שאע"פ שהוא הוא המשגיח ומחיה את התחתונים, סוף סוף ישנם ברואים תחתונים, ישנה ארץ הניכרת בעצמיותה כישות של עצמה אשר השפע הא-להי מאיר בה וממלאה.

החסידות באה וחדשה ש"אפילו מלא כל הארץ הלזו הוא כבודו ית'...והוא לבדו הוא בעליונים ותחתונים ממש כמו שהיה לבדו קודם ששת ימי בראשית" (תניא פרק לג). יחסי הבורא והנברא אינם בין שתי ישויות נפרדות אלא "כהדין קמצא דלבושה מיניה וביה" הארץ עצמה היא היא כבודו. יסוד זה התבאר באריכות בחסידות חב"ד אשר תבעה מהחסידים להעמיק ולהתבונן בכלל חשוב זה ובפרטיו שוב ושוב, ומתוכו להוליד אהבה, יראה, שמחה ותשובה.

זהו חידוש גדול של החסידות אבל החידוש לא נגמר כאן. כשהבעש"ט תבע מחסידיו להפנים שמלא כל הארץ כבודו לא היה זה רק במישור התבונני. זו לא

רק התבוננות במהות הבריא, אלא יש כאן גם יכולת לבקוע את המסך ולחוש את האחדות הא-להית בכל מרחבי החיים. ניתן וצריך לדעת שלא רק שה' יתברך ברא את הכול, לא רק שהוא מחיה ומהווה את הכול - אלא שהוא גם מתגלה ונוכח בכל. הבעש"ט לימד שיש בידינו את היכולת לחדור מבעד למחיצות "אחיות העיניים" ולגלות שהמלך כאן לפנינו.

סוגיות רבות בתורת הבעש"ט נובעות מהחידוש הזה ונביא כאן מקצתם.

העלאת המידות

הבעש"ט ביטל את עבודת הסגפנות שהיתה מקובלת עד דורו, ותחתיה גילה את עבודת העלאת המידות. מתוך ההכרה שה' נוכח בתוך כל הגילויים מתברר שאין צורך בהחלשת שום כוח ובביטול כל כישרון, ותחת זה לימד הבעש"ט שיש לחבר ולקשר את הכוחות כולם בשורשם הא-להי. הבעש"ט הדגיש עבודה זו בצורה מוחלטת ולא השאיר שום כוח מחוץ לעבודת ה' עד כדי כך שדרש שגם בתאוות גסות של איסורים יש שורש עליון ואצילי. דרך התיקון היא לחשוף את השורש הקדוש של התאוה ובכך היא עולה ומתחברת עם מקורה העליון, ע"י פעולה זאת ההופעה החיצונית והגסה מתבטלת ממילא. כך מובא בכתבי הבעש"ט על התורה (פרשת קדושים אות כז) "נודע מרכינו הבעש"ט זלה"ה מה שאמר על פסוק ואיש אשר יקח את אחותו חסד הוא, פירוש, שזה בא מבחינת מדת חסד עליון, אך בהשתלשלות למטה הוא אהבה נפולה בתאוות ניאוף כנודע, והנה התיקון הוא להעלות האהבה הנפולה הזו אל שרשה למעלה לבחינת שורש חסד עליון ממקום שבאה".

פנימיות התורה

כפי שהוזכר לעיל הבעש"ט הוסיף על דברי המקובלים שדיברו בעולמות רוחניים עליונים, ולעומתם גילה שהא-להות נמצאת ומתגלית גם בעולם התחתון. יסוד זה התבטא גם כשלימד את תורת הקבלה. עסק לימודו היה לבאר איך החזיונות העליונים נראים מתוך העולם הזה כמובא (בעש"ט עה"ת ואתחנן סט) "פעם אחת היה הרב [הבעל שם טוב זי"ע] מוכיח לאדם אחד על מה שדיבר בקבלה ברבים, והשיב לו האיש מפני מה מר גם כן דורש קבלה ברבים, והשיב לו הרב אני לומד את העולם שבינינו, שבעולם הזה ובאדם גם כן שייכים כל הדברים

שנאמרו בספר עץ חיים, ולא שאני נותן להבין את הרוחני שכתב בעץ חיים, אבל מר דורש כל הדברים ככתבן בספר עץ חיים, אם כן אתה עושה מרוחניות גשמיות, שאין הפה יכול לדבר למעלה בעולם הרוחני."

הבעש"ט לא עסק ב"הסברה" של תורת הקבלה והוא איננו מנסה להסביר את המהות הרוחנית של המושגים הפנימיים עד שיובנו בשכל אנושי, שהרי "אין הפה יכול לדבר למעלה בעולם הרוחני". עיסוקו היה ב"הנכחה", דהיינו להראות איך המציאות הרוחנית נוכחת בתוך העולם ולגלות שהעולמות העליונים מתראים מתוך העולם הזה. הוא לימד להסתכל באור השכינה בכל היקום, להביט בעדן החיים השמימיים המתפלשים בכל פינה וזווית שבחיים. הפליא הבעש"ט והראה שהמלך כאן, אין מקומו רק בשמים ממעל אלא מושבו גם בארץ מתחת ובכך הראה לעיני כל שאין עוד מלבדו.

ניתן וצריך לדעת שלא רק שה' יתברך ברא, מחיה ומהווה את הכול - אלא שהוא גם מתגלה ונוכח בכל

בכל דרכיך דעהו

כתב השו"ע (או"ח רלא) "בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: בכל דרכיך דעהו ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו."

החסידות הדגישה מאד את העבודה הזו וכך גם פתחה את שערי עבודת ה' וקרבנו גם לציבור הרחב. עד תקופת החסידות היה מקובל שעבודת ה' שייכת ליושבי בית המדרש בלבד ומיוחדת רק למי שכל כולו שקוע בתורה ותפילה, ומשום כך מצאו את עצמם ההמונים דחויים ומרוחקים מעבודת הקודש. ריחם ה' על עמו

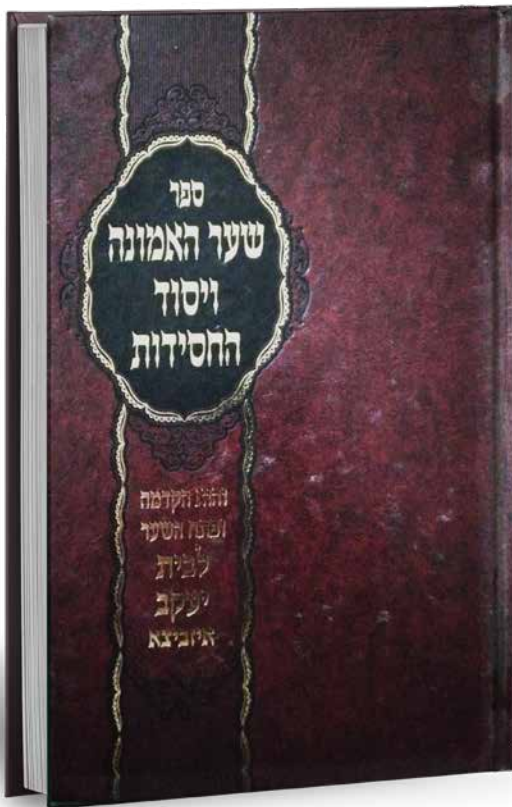
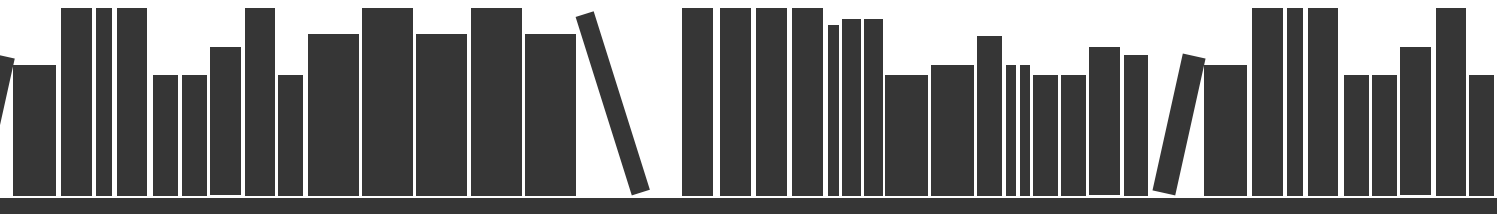
וגילה אורו ע"י בחירי צדיקיו שלימדו ש'מלוא כל הארץ כבודו', ואפשר לדבוק בה' בכל מקום ובכל מצב. כמו שלימד הבעש"ט (שם בראשית קכא) "והעיקר שיתן לב להבין שהשם יתברך בכל מקום ובכל עסקיו, אם כן גם בסיפורי דברים יוכל להרגיש ענייני הבורא יתברך שמו, כמו בלימודו ותפלתו."

החסידות לא רק לימדה שצריך לעבוד את ה' בכל דבר אלא גם הוסיפה עומק חדש בעבודה זו. ברובד הראשוני צריך האדם לכוון שעל ידי אכילתו יהיה בריא וחזק לעבודת ה', וכן בעסק פרנסתו יכוון "שיהיה לו במה להתפרנס שלא יבוא לידי גולי" (משנ"ב שם), ואילו לפי החסידות יש תכלית בכל דבר, וצריך האדם לדבוק בה' בכל ענין ואפשר לייחד ייחודים בכל עסק. האמצעים אינם רק הכנה אל התכלית (כלומר, אכילה לצורך עבודת ה'), אלא הם עצמם התכלית מפני שיש בהם מפגש עם ה' ודבקות בו על ידם ממש. וכך אמר הבעש"ט: "מלא כל הארץ כבודו, ואין דבר גדול או קטן נפרד ממנו, כי הוא המצוי בכל המציאות כולם, ולכך יכול האדם השלם לייחד יחודים עליונים אפילו במעשיו הגשמיים, הן מאכל ומשתה ומשגל, ומשא ומתן ודבריו הגשמיים שבינו לבין חבירו"

גאולה

בראש השנה שנת תקז' עשה הבעש"ט עליית נשמה בה עלה מדרגה אחר מדרגה עד שניכנס להיכלו של משיח, וכך כתב באיגרתו (מובא בבעש"ט עה"ת עמוד התפילה הערה יג) "ושאלתי את פי משיח אימת אתי מר, והשיב לי, בזאת תדע, בעת שיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת, ויוכלו גם המה לעשות יחודים ועליות כמוך ואז יכלו כל הקליפות ויהיה עת רצון וישועה" המשיח גילה לבעש"ט שהגאולה והישועה תלויה בפרסום תורתו והנחלתה בתוך הנפשות, עד שגם יוכלו לעשות ייחודים ועליות. המציאות האידאלית השלמה היא החיבור בין הא-לוהי לאנושי - "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"; "וימלא כבודו את כל הארץ", עד שיגלה ויראה שאין עוד מלבדו, ביחוד השלם בין הנשמה והגוף, ייחוד קוב"ה ושכינתיה. הבעש"ט פתח בפנינו חלון לעולם הזה, משך קווי אורה מהמציאות העתידית לתוך עולמנו וסלל דרך לעבודת ה' של גאולה, עבודה שאינה רק מכשירה ומקרבת את הגאולה, אלא היא עצמה הגאולה.

שער האמונה ויסוד החסידות לרבי מראדזין אופיר טביב

עמוק יותר.

בספר דברים נאמר (דברים ד ט) 'וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד'. וכן דוד המלך ע"ה מצווה את שלמה בנו (דברי הימים א כח) 'דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם ונפש חפצה', וכותב רבנו 'כי עיקר העבודה הוא כפי הידיעה'. כלומר, עיקר עבודת ה' תלויה ברמת דעת ה'. ככל שיש יותר הכרה והעמקה במציאות הבורא ית' ודרכי הנהגתו, ממילא החיבור וההתקשרות אליו ית' מתעמק ומתעצם, וכדברי הפסוק (בראשית ד א) 'והאדם ידע את חוה אשתו', הרי שדעת היא חיבור והתקשרות. ממילא, אם האדם לא מעמיק בעצמו את ידיעת השי"ת הרי הוא חסר בעבודת ה' שלו, שהרי איך יעבוד את מי שאינו מכיר? וכמש"כ בתיקוני הזוה"ק (הקדמה ה ב) 'דאי בר נש לא אשתמודע ההוא דיהיב ליה אורייתא ומני ליה לנטרא לה, איך דחיל מיני ועבוד פקודיו?'.¹

א"כ, הנחת היסוד הראשונית היא שיש ללמוד ולהכיר את הקב"ה ודרכי הנהגתו. הנחה זו מביאה אותנו לשאלה מה לומדים? מה צריך וגם מותר לנו ללמוד? שהרי סוף סוף יש לנו אזהרה בענין זה, שחלילה לא נגיע למקומות שאינם רצויים. אז איך יודעים מה כן

לפני שניגע בנקודות מהספר, נקדים ונאמר שמי שמכיר קצת את התורות של בית איז'ביצא ובאופן מסוים גם את תורותיו של ר' צדוק הכהן מלובלין תלמידו הגדול של בעל מי השילוח, יודע שלפעמים ימצאו שם חידושים שהולכים 'על הקצה'.

כיאה לתלמידי ר' שמחה בונים מפשיסחא, ישנה חתירה מעמיקה לאמת שאינה מתפשרת. לפעמים באמת הפנימית ישנם צדדים חיצוניים שיכולים לתעתע. הבאים בשערי פנימיות התורה יודעים שישנם דברים מסוימים שאמירתם בריש גלי יש בהם כדי לגרום לבלבול וטשטוש הגבולות בין הטוב והרע הגלויים. לדוגמא, באיז'ביצא אפשר למצוא תורות על סוגיית עבירה לשמה ומעלתה - דבר שבהחלט יכול לגרום לבלבול אצל הלומד.

נלע"ד שהספר בא לתת מענה גם לתמיהה זו, אך לא רק. ננסה לגעת בכמה נקודות מהספר, שלפי המחבר הם למעשה יסודות בהבנת תורת איז'ביצא בפרט והחסידות והאמונה בכלל.

דעת אלקים

אחד היסודות העיקריים בעבודת ה' הוא ידיעת ה'. המילה דעת משמשת לב' עניינים הקשורים זה בזה - ידיעה וחיבור, כשבעצם הידיעה מביאה לידי חיבור

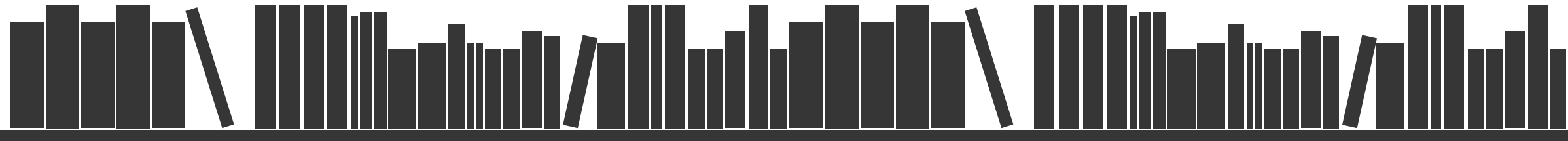
הספר 'שער האמונה ויסוד החסידות' נכתב על ידי האדמו"ר מראדזין רבי גרשון חנוך הניך ליינר זצוק"ל המוכר יותר מספריו על התכלת (עין התכלת, פתיל תכלת וכו') וחיבורו המדהים 'סדרי טהרות' שנכתב על כל סדר טהרות ונשארו ממנו רק החלקים על מסכתות כלים ואהלות. הוא בנו של האדמו"ר רבי יעקב ליינר זצוק"ל בעל ה'בית יעקב' האדמו"ר מאיז'ביצא - ראדזין, ונכדו של בעל 'מי השילוח' הלא הוא ר' מרדכי יוסף ליינר זצוק"ל.

על ספרנו נכתב בתת כותרת ש'הוא הקדמה ופתח השער ל'בית יעקב'. הספר נחלק לשני חלקים - העיקרי, שהוא 'הקדמה לבית יעקב', והשני 'פתח השער לבית יעקב'. דבר זה בעצם מעיד על כך שהספר בא להראות שבתורות אלו של הבית יעקב, שחלקן בנויות על תורות של אביו בעל 'מי השילוח', נמצאים עיקרי תורת החסידות והאמונה.

בספר מבאר רבנו את השתלשלות עבודת ה' מבריאת העולם דרך קבלת התורה והעברתה במהלך הדורות עד רבנו האר"י, הבעש"ט הקדוש וכמובן זקנו בעל מי השילוח, כשתוך כדי הוא שזור את עבודת ה' החסידית.

בספר בולטת שליטתו האדירה של רבנו בספר הזוה"ק, שכל דבריו מיוסדים עליו, ולפעמים הוא רק מוסיף משפט או שתיים ומחבר קטעים שלמים לכדי יצירת שיטה ברורה ומסודרת.

1 תרגום: כי אם האדם לא יודע אותו שנתן לו התורה ופקד אותו לשמור אותה, איך ירא ממנו ויעשה מצוותיו?

ומה לא? רבנו נוגע בנקודה זו וז"ל:

‘שהאדם צריך לדעת את בוראו ומידותיו וכל אשר יש לנו רשות לדעת מה שממנו נקח לעבוד אותו. כי כל מה שאינו יוצא מידיעתו כח עבודה להשיי, זה הוא מופלא מן האדם ועל זה אמרו בגמרא (חגיגה יג א) במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. אכן מה שהורשינו להתבונן הוא מה שיוצא ממנו ידיעת מציאת הבורא ומדותיו ואיך ברא וסדר מערכת הבריאה עד תכלית הבריאה, שברא טוב ורע ונתן כח לאדם לבחור בטוב ובחיים’.

הכלל לשיטת רבנו הוא שעל לימוד דעת ה' שמחיה אותי ונותן לי עוד רצון וכח בעבודתו, לא חל האיסור 'במופלא ממך אל תדרוש'. ונראה לומר שיש פה חידוש עמוק והוא יסוד נפשי השייך למה שמובא בגמרא במסכת עבודה זרה (יט א) ש'אין אדם למד תורה אלא ממקום שליבו חפץ'. חפץ הלב הוא זה שמגדיר מה מופלא ולא שייך אלי כרגע, וכן להפך - מה דווקא כן שייך אלי, שהרי לימוד זה מרחיב את ליבי ונותן לי עוד רצון וכח לעבודת הבורא. ועוד כותב רבנו בהמשך (עמ' יא) 'ש'אין שום דבר בתורה שאינו נצרך לכל אדם' ולכן 'שאף שאין כל אחד יכול להשיג הכל בהשגה שלמה, אבל כל אחד יכול להשיג כפי מדרגתו גם מסודות התורה... ובתורה נרמז ההנהגה לכל הדורות עד סוף כל הדורות’.

כלומר לכל אחד יש מה לדלות מכל חלקי פרד"ס התורה, ולכן גם אם אינו משיג הדברים באופן שלם, מ"מ אם בלימודו הוא מחזק את התקשרותו ברבש"ע

” לשיטת רבנו, על לימוד דעת ה' שמחיה אותי ונותן לי עוד רצון וכח בעבודתו לא חל האיסור 'במופלא ממך אל תדרוש'

וידעת ה' שלו גדלה ומתרחבת מתוך השתוקקות וחפץ הלב, הרי שבזה הוא זוכה להרחבת דעת אלקים שלו ומגדיל בתוכו את אהבת ה' ויראתו.

ראיית האור בתוך החושך

מתוך האמור לעיל אפשר להתקדם ולנסות להבין אולי במעט את הנקודות הפנימיות המובאות לפעמים בתורות אדמו"רי איז'ביצא ור' צדוק הכהן מלובלין, ועל מה נשענת הבנתם.

כותב רבנו וז"ל (עמ' טז): 'ולהיות לא לבאר הפרטים ידרש בזה, אך בכולל הוא לראות איך אור השיי' והשגחתו

נמצא בכל פרט, שכל הפרטים הם מרומזים בשם אלקים, כדאיתא בזה"ק. ושורש האור הוא משם הוי"ה - ולאחד אור שניהם שיתאחדו בלב האדם והשגתו, כל מה שמבין יותר ומשיג יותר, רואה יותר איך אור השיי' מגיע אפילו בלבושים היותר רחוקים וגם מהם יוצא כבוד שמים ולכבודו בראם... שזה הוא מעשה מרכבה לראות שהכל ברא השיי'ת לכבודו אפי' לבושים הרחוקים’.

” הלימוד של דעת אלקים צריך להביא אותנו למצב בו שם אלקים ושם הוי' מתאחדים, לראות את שם הוי' בתוך שם אלקים, כלומר לראות את אור ה' בתוך כל פרטי הבריאה

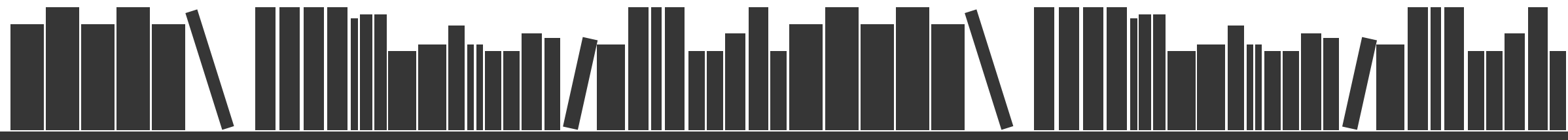
ומביא את לשון הזוה"ק (תזריע מז ב) על כך שמהסכלות יש תועלת לחכמה, ומבאר הזוה"ק שאם לא הייתה נמצאת שטות בעולם לא הייתה נודעת מעלת החכמה. ומכאן למדים שחובה על האדם שלמד חכמה שילמד גם מעט מהשטות, שהרי כך לומד את תועלת החכמה. ואותו עקרון מובא בעוד כמה מקומות בזה"ק. ועל זה כותב רבנו: 'שכל מה שיוכל להשיג הטוב שנמצא בהרע, כל כך יכנוס לדעת שגם את זה לעומת זה ברא השיי'ת’.

דברי רבנו הם ממש פלאי פלאים. ידוע ששם אלקים הוא גי' 'הטבע', שבא לרמז על כך שהטבע מכסה ומסתיר את אור ה', שהרי הטבע מלא בפרטי פרטים וכל אחד לכאורה מופרד מחברו ואין קשר וחיבור בין כל סוגי וחלקי הבריאה. ושם הוי' ב"ה הוא שורש כל המציאות², אור ה' המחיה ומהווה את הכל המורה על שורש כל הנבראים איך יצאו ממקום אחד ואיך כולם קשורים במהותם לגילוי ייחוד ה’.

הלימוד של דעת אלקים צריך להביא אותנו למצב בו שם אלקים ושם הוי' מתאחדים, לראות את שם הוי' בתוך שם אלקים, כלומר לראות את אור ה' בתוך כל פרטי הבריאה.

ככל שהלימוד של דעת אלקים הוא יותר עמוק, וידעת ה' תקועה בדעתו של האדם, כך הוא זוכה לראות יותר ויותר את הנהגת ה' בעולם ואת אורו ית' מאיר מכל

2 ראה לדוג' לש"ו הקדוש"ש שער א פרק א.

פרט ופרט במציאות.

כשנמצאים במדרגות גבוהות של דעת אלקים יכולים לראות את אור ה' גם 'בלבושים היותר רחוקים' כלשון רבנו. כלומר שיש מציאויות שנראות לנו שאין אור ה' מאיר מתוכן, כמו לדוגמא מעשה יהודה ותמר עליו נאמר בגמרא (נזיר כג ב) 'גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה'. גם אמירה זו של רב נחמן בר יצחק מעוררת פליאה, איך דווקא ממצאויות של חושך מתגלה האור?!

זהו הלימוד העמוק שמלמד אותנו האדמו"ר מראדזין, ובעצם גם מסביר לנו את ראייתם העמוקה של בעל מי השילוח והבית יעקב. כאשר יש תביעה עמוקה לאמת אלקית במציאות וחתירה מתמדת להרחבת דעת אלקים

**זו עניינה של תורת
החסידות, כיצד יש לחיות
באופן פנימי בדעת אלקים
עמוקה הרואה את אור ה'
המתגלה בפרטי המציאות**

והחלת מבט זה על המציאות, הוא מאפשר לראות את אור ה' מציץ מבין החרכים.

אין זה אומר שהרע מיטשטש וכאיננו. חלילה וחס והס מלהזכיר, זה ודאי אינו! אלא כמו שכותב רבנו וראיתו מהזוה"ק, שאין המטרה לטשטש את גבולות הטוב והרע חלילה, אלא שככל שמשיג שגם ברע יש טוב מתחדדת התודעה שזה לעומת זה ברא אלקים. כלומר הדגש הוא על הסיפא, שגם ברע יש טוב אותו ברא אלקים אך לעינינו הוא מתגלה ונשאר בבחינה של 'זה כנגד זה'. נקודה זו היא עמוקה מאוד ומצריכה התבוננות כדי שהדברים יתיישבו אל נכון.

סתרי תורה בימי הקדמונים ובזמננו

כתב רבנו שגם רבותינו בעלי הש"ס, הסבוראים והגאונים הכירו בפנימיות התורה אלא שהסתירו והטמינו דבריהם בלבושים של חקירה (עמ' לד - לט), וכתב שהטעם הוא משום 'שלעומת הימים הקדמונים, שהיו רוב ישראל חזקים באמונתם, וכל אשר רצה לפרוץ היה בוש מאוד מפני הכלל, והיה צריך לבקש לו פרצה מתוך חקירתו אשר חקר...ולכן חכמי האמת הוצרכו להרבות דברי אמת בראיות ויסודות... והציגו דבריהם על יסודי חקירות, שהיה נתפרסם אז בפי כל...וכן היו צריכים מאוד להשמר בדבריהם שלא יכשלו בם והיו מטמינים מאוד סתרי תורה'.

לשיטת רבנו, כדי לפרוק עול בדורות עברו היה צריך למצוא 'תירוץ טוב', איזו חקירה שכלית עמוקה, ולכן כנגד זה נאלצו להסתיר עד כמה שאפשר את יסודות האמונה שבסתרי תורה והיו מלבישים אותם גם בחקירות שכליות כדי לתת מענה אמוני לפי צורך הדור.

אך ביחס לדורנו כותב רבנו כך: 'אך בדורנו עתה...וכל הרוצה לפרוץ אינו צריך להתחכם ולהתפלסף והבושה סרה והחוצף יתגדל...וכל הרוצה ללכת בשרירות לבו אינו צריך לבקש לו ראייה מן התורה, כי מי יאמר לו מה תעשה...ולא יצטרכו לראיות ויסודות להוציא מציאות ה' והשגחתו מתוך חקירה'.

בדורנו הכללים השתנו ואין את אותה בושה להתפקר. הפוסט-מודרנה שינתה את כללי המשחק ואין כמעט צורך בחקירות וראיות שכליות כדי לאשר את הפריצות. אז מה נצרך לדור שלנו? עונה רבנו: 'ילדורות אלו כוון

רשב"י בתיקוני הזוהר...וכמה בני נשא לתתא יתפרנסון מהאי חבורא דלך כד אתגלי לתתא בדרא בתראה בסוף יומיא'.

כותב רבנו האדמו"ר מראדזין שאין בדורנו פחד מלפרש ולגלות דברי תורה, ולכן יש לבקש ולדרוש את דבר ה' דווקא מתוך פנימיות התורה. זו הייתה מטרת זקינו האדמו"ר ר' מרדכי יוסף בעל מי השילוח שהתחיל לייסד ולקבוע ביסודי קבלה האמיתית כיצד עניינים נשגבים ומרוממים שייכים לכל פרט בנפש האדם. זו עניינה של תורת החסידות, להראות איך 'מבשרי אחזה אלוך', וכיצד יש לחיות באופן פנימי בדעת אלקים עמוקה הרואה את אור ה' המתגלה בפרטי המציאות.

יה"ר שנזכה במהרה שיתקיים בנו 'ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים'.

רוצה לקבל את

שערים

עבודת ה' ארצישראלית

לפני כולם?

הירשם עכשיו

לקבלת גיליונות 'שערים' בדוא"ל!

052-8308499

ניתן להזמין עותקים למוסדות ולקהילות ללא עלות
וכן לקבל עותק בדואר בדמי טיפול בלבד